

Nowa matura ustna
z języka polskiego 2023

białostocka
kolekcja
filologiczna

białostocka
kolekcja
filologiczna | studia

N o w a m a t u r a u s t n a
z j ę z y k a p o l s k i e g o 2 0 2 3
przykładowe opracowania zagadnień egzaminacyjnych

pod redakcją

Elżbiety Jurkowskiej i Ewy Gorlewskiej
we współpracy ze studentami filologii polskiej:
Patrycją Lasotą, Dominiką Skreczko,
Kamilem Szodą, Karolem Zimnochem

Białystok 2022

białostocka
kolekcja
filologiczna

białostocka
kolekcja
filologiczna | nr IV | studia

Wydział Filologiczny Uniwersytet w Białymstoku

RECENZENTKI

Prof. dr hab. **Elżbieta Dąbrowicz**

(Wydział Filologiczny, Uniwersytet w Białymstoku)

Mgr **Maria Bartnicka**, Honorowy Profesor Oświaty

(Miejski Ośrodek Doradztwa Metodycznego w Białymstoku)

redaktorki tomu: Elżbieta Jurkowska, Ewa Gorlewska
we współpracy ze studentami filologii polskiej: Patrycją Lasotą, Dominiką Skreczko, Kamilem Szodą, Karolem Zimnochem

korekta: studenci filologii polskiej: Patrycja Banach, Cezary Borawski, Natalia Brzońska, Patrycja Lasota, Kamil Szoda, Dominika Skreczko, Karol Zimnoch pod kierunkiem Ewy Gorlewskiej

redakcja techniczna: studenci filologii polskiej: Dominika Skreczko, Kamil Szoda, Karol Zimnoch pod kierunkiem Ewy Gorlewskiej

okładka: Wiktoria Stekla

indeks nazwisk: Kamil Szoda

© Copyright by Uniwersytet w Białymstoku

wydanie I, **Białystok 2022**

ISSN 2450-1913

ISBN 978-83-7657-460-8

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Filologicznego UwB

Wydział Filologiczny UwB
Plac NZS 1 | 15-420 Białystok
www.filologia.uwb.edu.pl

W Wydział
Filologiczny
UNIWERSYTET W BIAŁYMSTOKU

Koło Naukowe Edytorów
Asterysk

Koło Naukowe Edytorów
ASTERYSK

Studenckie Koło Naukowe
Klub Humanistów

Klub Humanistów
Kolegium w Białymstoku

druk: Wydawnictwo PRYMAT Mariusz Śliwowski

Spis treści

9 | OD REDAKCJI

17 | Karol Zimnoch, LITERACKI OBRAZ KOŃCA ŚWIATA

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów Apokalipsy św. Jana. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

21 | Milena Janusz, OBRAZ TRAGIZMU LUDZKIEGO LOSU W LITERATURZE ANTYCZNEJ

Omów zagadnienie na podstawie *Króla Edypa* Sofoklesa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

25 | Aneta Kopeć, KONFLIKT RACJI MORALNYCH

Omów zagadnienie na podstawie *Antygony* Sofoklesa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

29 | Natalia Brzóska, KONFLIKT RACJI MORALNYCH

Omów zagadnienie na podstawie *Antygony* Sofoklesa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

33 | Wiktoria Stekla, WZÓR RYCERZA IDEALNEGO

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pieśni o Rolandzie*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

- 37** | Kamila Pankiewicz, ROLA KOSTIUMU HISTORYCZNEGO
W LITERATURZE
Omów zagadnienie na podstawie *Odprany posłów greckich* Jana Kochanowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 41** | Kamila Pankiewicz, TRAGICZNY LOS JEDNOSTKI I ZBIOROWOŚCI
JAKO MOTYW LITERACKI
Omów zagadnienie na podstawie *Odprany posłów greckich* Jana Kochanowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 45** | Patrycja Lasota, LUDOWOŚĆ JAKO ŹRÓDŁO INSPIRACJI
Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci ballad Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 49** | Elżbieta Szkubel, SPRAWIEDLIWOŚĆ I MORALNOŚĆ
W KULTURZE LUDOWEJ
Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części II Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 53** | Elżbieta Szkubel, RELACJE MIĘDZY ŚWIATEM REALNYM
I FANTASTYCZNYM
Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* części II Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 57** | Dominika Skreczko, KONSEKWENCJE DOKONANYCH
WYBORÓW ŻYCIOWYCH
Omów zagadnienie na podstawie *Balladyny* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

- 61** | Natalia Zaremba, WARTOŚCI, DLA KTÓRYCH CZŁOWIEK GOTÓW JEST POŚWIĘCIĆ ŻYCIE
Omów zagadnienie na podstawie *Kordiana* Juliusza Słowackiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 65** | Klaudia Sitek, IRONICZNY I UNIWERSALNY OBRAZ POLSKICH WAD
Omów zagadnienie na podstawie *Zemsty* Aleksandra Fredry. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 69** | Zuzanna Kostro, JAK LITERATURA PRZEDSTAWIA KONTRAST MIĘDZY ŚWIATEM BIEDY A ŚWIATEM BOGACTWA?
Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 75** | Kamila Pankiewicz, CZŁOWIEK WOBEC WYROKÓW LOSU
Omów zagadnienie na podstawie noweli *Z legend dawnego Egiptu* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 77** | Zofia Kondraciuk. OBRAZ PRZEMIANY WEWNĘTRZNEJ BOHATERA
Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
- 81** | Natalia Kulesza, „CZŁOWIEK ZLAGROWANY” JAKO OFIARA ZBRODNICZEGO SYSTEMU
Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

85 | Weronika Duchnowska, MOTYW CIERPIENIA NIEZAWINIIONEGO
I JEGO ZNACZENIE DLA PRZESŁANIA UTWORU

Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

89 | Agata Maliszewska, GROTESKOWA REINTERPRETACJA
MOTYWU TAŃCA

Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

93 | INDEKS NAZWISK

OD REDAKCJI

W roku szkolnym 2022/2023 uczniowie liceów ogólnokształcących, a w 2023/2024 również techników, przystąpią do egzaminu maturalnego w nowej formule. Chcąc wesprzeć ich przygotowania do ustnej części egzaminu dojrzałości z języka polskiego, studenci filologii polskiej Uniwersytetu w Białymstoku przygotowali przykładowe opracowania wybranych jawnych zadań ogłoszonych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną we wrześniu 2021 roku.

Materiały opracowano na podstawie wyraźnego zamysłu konstrukcyjnego: przygotowano propozycje realizacji poszczególnych tematów odnoszące się zarówno do literatury epok dawnych, jak i późniejszych. Jest to zbiór przykładowych rozwinięć problemów wraz ze wskazówkami bibliograficznymi oraz pojęciami ważnymi dla utworu literackiego i epoki, w której powstał. Dzięki temu publikacja realizuje funkcję kształcącą i poznawczą, pozwala uczniowi uporządkować zagadnienia związane z poszczególnymi okresami w historii literatury, a także poszerzyć wiedzę przydatną do egzaminu. Przygotowane przez studentów materiały mogą być wykorzystywane w różnorodny sposób: zarówno do samokształcenia, jak i na powtórzeniowych lekcjach języka polskiego.

Należy podkreślić, że prezentowane w publikacji opracowania zostały przygotowane zgodnie z wytycznymi Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, a ich struktura kompozycyjna nawiązuje

do przykładów zamieszczonych w *Informatorze o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego (część ustna oraz część pisemna na poziomie podstawowym) od roku szkolnego 2022/2023*. Ponadto publikacja zawiera ogólne informacje o wymaganiach, przebiegu i ocenianiu nowego egzaminu ustnego z języka polskiego.

Prezentowane opracowanie ma także wyraźny wymiar naukowy. Autorzy (studenci filologii polskiej) wykazali się wiedzą na temat problematyki omawianych lektur, a także umiejętnością prowadzenia zwięzłego, acz merytorycznego wywodu. Aspekt naukowy uwidocznia się ponadto w sprawnym posługiwaniu się stylem naukowym, w trafnym operowaniu terminologią czy sugerowaniu możliwych interpretacji utworów literackich. Ze względu na kształtujące się wciąż zacięcie naukowe autorów opracowanie to znalazło się w serii Białostocka Kolekcja Filologiczna, będącej miejscem interdyscyplinarnego dialogu naukowego doświadczonych badaczy z tymi, którzy rozpoczynają filologiczną drogę.

Wart podkreślenia jest także aspekt praktyczny publikacji. Otwiera ona bowiem przestrzeń kształcenia przyszłych polonistów, metodyków, autorów podręczników. Może stać się spoiwem białostockiego środowiska polonistycznego.

Żyjemy przekonanie, że materiały opracowane przez studentów polonistyki mają szansę na dotarcie do uczniów z uwagi na świeżą jeszcze pamięć autorów o własnych doświadczeniach szkolnych. Mamy nadzieję, że publikacja *Nowa matura ustna z języka polskiego 2023: przykładowe opracowania zagadnień egzaminacyjnych* będzie stanowiła skuteczną pomoc w przygotowaniach do egzaminu dojrzałości zarówno dla tegorocznych maturzystów, jak i ich młodszych kolegów.

CZĘŚĆ USTNA EGZAMINU MATURALNEGO Z JĘZYKA POLSKIEGO

Egzamin maturalny z języka polskiego w części ustnej sprawdza umiejętność tworzenia wypowiedzi na określony temat, zgodnej z zasadami poprawności językowej, logiki i retoryki.

Egzamin trwa 30 minut i składa się z trzech części:

- przygotowania zdającego do odpowiedzi (15 minut),
- wypowiedzi monologicznych zdającego dotyczących zadań z wylosowanego zestawu egzaminacyjnego (10 minut),
- rozmowy zdającego z zespołem przedmiotowym związanej z tymi wypowiedziami (5 minut).

Opis zestawu zadań egzaminacyjnych

Zestaw zadań egzaminacyjnych składa się z dwóch zadań:

- **Zadanie 1.** Zawiera zagadnienie sprawdzające znajomość treści i problematyki lektury obowiązkowej – zamieszczonej w podstawie programowej na poziomie podstawowym do realizacji w całości lub we fragmentach – i tworzenie wypowiedzi na jej temat z uwzględnieniem wybranego kontekstu. Polecenia do zadania 1. mają charakter jawny i zostaną opublikowane w komunikacie dyrektora CKE przed egzaminem maturalnym w terminie określonym w rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki.

Komunikat dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z 1 września 2021 r. w sprawie listy jawnych zadań w części ustnej egzaminu maturalnego z języka polskiego w roku 2023

https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/komunikaty/EM%20Komunikat%20o%20egzaminie%20ustnym%20z%20j%20C4%99zyka%20polskiego_Formu%C5%82a%202023.pdf

- **Zadanie 2.** Dotyczy zagadnienia związanego z literaturą lub innymi dziełami sztuki albo językiem; zdający omawia je na podstawie dołączonego do polecenia materiału w postaci tekstu literackiego lub nieliterackiego albo tekstu ikonycznego.

Zasady oceniania egzaminu ustnego

Za egzamin ustny zdający będzie mógł otrzymać maksymalnie **30 punktów**. Oceniając wypowiedzi zdającego, członkowie zespołu przedmiotowego będą przydzielali punkty w czterech kryteriach, tj.:

1. aspekt merytoryczny wypowiedzi monologowych w zadaniach 1. i 2. (**od 0 do 16 pkt**),
2. kompozycja wypowiedzi monologowych w zadaniach 1. i 2. oceniana łącznie (**od 0 do 4 pkt**),
3. aspekt merytoryczny wypowiedzi podczas rozmowy (**od 0 do 6 pkt**),

4. zakres i poprawność środków językowych w wypowiedziach monologicznych oraz podczas rozmowy (**od 0 do 4 pkt**).

Uczeń zda część ustną egzaminu maturalnego z języka polskiego, jeżeli zdobędzie 30% możliwych do uzyskania, tj. **9 punktów**.

Szczegółowo opisane wytyczne znajdują się w *Informatorze o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego (część ustna oraz część pisemna na poziomie podstawowym) od roku szkolnego 2022/2023 oraz Aneksie do Informatora o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego w Formule 2023 obowiązujący w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024* [pisownia oryginalna]

https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/Informator_EM2023_jezyk_polski_PP.pdf

https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/2023/20221109_Aneks_2023_2024_jezyk_polski_EM_PP_23.pdf

LISTA LEKTUR OBOWIĄZKOWYCH DO EGZAMINU
MATURALNEGO W LATACH 2022/2023 I 2023/2024
Z JĘZYKA POLSKIEGO NA POZIOMIE PODSTAWOWYM

Utwory literackie:

Biblia, w tym: fragmenty Księgi Rodzaju, Księgi Hioba, Księgi Koheleta, Pieśni nad Pieśniami, Księgi Psalmów, Apokalipsy św. Jana

Jan Parandowski, *Mitologia, część I Grecja*

Homer, *Iliada* (fragmenty)

Sofokles, *Antygona*

Lament świętokrzyski (fragmenty)

Legenda o św. Aleksym (fragmenty)

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią (fragmenty)

Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu (fragmenty)

Pieśń o Rolandzie (fragmenty)

Gall Anonim, *Kronika polska* (fragmenty)

Dante Alighieri, *Boska Komedia* (fragmenty)

Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*

Piotr Skarga, *Kazania sejmowe* (fragmenty)

Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki* (fragmenty)

William Szekspir, *Makebet*

Molier, *Skąpiec*

Ignacy Krasicki, wybrane bajki

Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod*

Adam Mickiewicz, *Dziady* cz. II; *Dziady* cz. III

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

Juliusz Słowacki, *Kordian*

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Bolesław Prus, *Lalka*
Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*
Henryk Sienkiewicz, *Potop*
Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*
Stanisław Wyspiański, *Wesele*
Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*
Tadeusz Borowski opowiadania: *Proszę państwa do gazu*,
Ludzie, którzy szli
Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*
Hanna Krall, *Zdażyć przed Panem Bogiem*
Albert Camus, *Dżuma*
George Orwell, *Rok 1984*
Sławomir Mrożek, *Tango*
Marek Nowakowski, *Raport o stanie wojennym*
(wybrane opowiadanie)
Marek Nowakowski, *Góra „Edek”* (z tomu *Prawo prerii*)
Jacek Dukaj, *Katedra* (z tomu *W kraju niewiernych*)
Andrzej Stasiuk, *Miejsce* (z tomu *Opowieści galicyjskie*)
Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie* (z tomu
Gra na wielu bębenkach)

Utworky poetyckie:

(zgodnie z zapisami z Aneksu na egzaminie maturalnym znajomość treści wierszy nie będzie sprawdzana)

Horacy, wybrane utworky

Bogurodzica

Jan Kochanowski, wybrane pieśni, w tym: *Pieśń IX k.s. I*, *Pieśń V k.s. II*; wybrane treny, w tym: *Tren IX*, *Tren X*, *Tren XI*, *Tren XIX*

wybrane wiersze następujących poetów: Daniel Naborowski, Jan Andrzej Morsztyn, Mikołaj Sęp-Szarzyński

Ignacy Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*

Ignacy Krasicki, wybrane satyry

Franciszek Karpiński, wybrane sielanek i liryki religijne

Adam Mickiewicz, *Oda do młodości*

Adam Mickiewicz, wybrane ballady, w tym *Romantyczność*

Adam Mickiewicz, wybrane sonety z cyklu *Sonety krymskie* oraz inne wiersze

Juliusz Słowacki, wybrane wiersze, w tym *Grób Agamemnona* (fragmenty)

Juliusz Słowacki, *Testament mój*

wybrane wiersze następujących poetów: Cyprian Kamil Norwid, Adam Asnyk, Jan Kasprówic, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Leopold Staff, Bolesław Leśmian, Julian Tuwim, Jan Lechoń, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Julian Przyboś, Krzysztof Kamil Baczyński, Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu *Ocalenie* oraz *Traktat moralny* (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów *Pan Cogito* oraz *Raport z obłąkanego Miasta*, Stanisław Barańczak, Wojciech Wencel

wybrane utwory okresu stanu wojennego

powojenna piosenka literacka: wybrane utwory Jacka Kaczmarskiego oraz Agnieszki Osieckiej.

Karol Zimnoch

LITERACKI OBRAZ KOŃCA ŚWIATA

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów Apokalipsy św. Jana. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Nad końcem świata zaczęto się zastanawiać chyba już u zarania dziejów. Kultura chrześcijańska bardzo wczesnie powzięła tę myśl, właściwie od początku swego istnienia. W naszym kręgu kulturowym najpopularniejsza stała się wizja eschatologii chrześcijańskiej, która została ukazana przede wszystkim w ostatniej księdze Nowego Testamentu – Apokalipsie św. Jana. Stała się ona nie tylko natchnieniem do refleksji metafizycznych, lecz także źródłem inspiracji literackiej dla twórców różnych epok. Aktualnie myślenie o końcu świata ukierunkowane jest na zbliżającą się katastrofę ekologiczną na skutek wyeksploatowania i zdewastowania środowiska naturalnego, zmian klimatycznych, a w ich następstwie niedoborów wody i żywności, przeludnienia, epidemii.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Koniec świata to uniwersalny motyw literacki, który bez trudu można odnaleźć w różnych epokach. Jego popularność ma jednak związek z konkretnymi wydarzeniami historycznymi czy procesami: wojnami, kryzysami, klęskami. Ze względu na swoje nowotestamentowe źródła ma on określone cechy charakterystyczne. W literackich obrazach końca świata pojawiają się mniej lub bardziej czytelne nawiązania do Apokalipsy.

Argumenty

Apokalipsa św. Jana operuje biblijnym językiem i bardzo określonymi symbolami, których wykorzystanie w innym tekście kultury jednoznacznie odsyła czytelnika do treści biblijnych. Do takich symboli należą między innymi: pieczęcie, Sąd Ostateczny, niewiasta mająca urodzić potomka na pustyni, bestia, czterech Jeźdźcy Apokalipsy. Ważną rolę odgrywa również symbolika liczb: siedem, sześć, trzy, cztery, sto czterdzieści cztery tysiące.

Paruzja Chrystusa i związana z tym Apokalipsa jest linearną wizją historii, charakterystyczną dla nowożytnej myśli historiozoficznej. Również polski mesjanizm w dużej mierze odwołuje się do treści opisanych w Objawieniu św. Jana.

Niektórzy artyści i profeci (zwłaszcza tworzący w XIX wieku) doszukiwali się w otaczającej ich rzeczywistości znaków zbliżającego się końca świata. Swoje przeczucie życia w czasach ostatecznych utrwaliли w tekstach kultury: w literaturze, sztuce (Hans Memling, *Sąd Ostateczny*) czy kinematografii (Ingmar Bergman, *Siądma pieczęć*).

Czesław Miłosz w utworze *Piosenka o końcu świata* świadomie wchodzi w polemikę z kulturowym obrazem końca świata dzięki wykorzystaniu paradoksu. Opisuje on Apokalipsę tak, jakby niczym nie różniła się od zwykłego dnia, ignorując znaki, które według Biblii mają poprzedzać czasy ostateczne. Zamiast „znaków i archanielskich trąb” mamy do czynienia z tym, co trywialne, codzienne, ale też piękne. *Memento mori* zostaje zastąpione przez *carpe diem*.

Piosenka o końcu świata jest dobrym przykładem ukazującym, w jaki sposób twórcy operują konwencją i wykorzystują zakorzenione kulturowo obrazy, aby przekazać nowe, odświeżające treści. Jednak wykorzystanie wizji końca świata, zaczerpniętej z Apokalipsy św. Jana, świadczy o tym, jak ważny jest to motyw literacki w naszej kulturze.

Podsumowanie

Apokalipsa św. Jana zawiera literacki obraz końca świata, który stał się bardzo istotny w literaturze polskiej i europejskiej różnych epok. Wykorzystywanie charakterystycznych elementów: języka, symboli, znaków, metafor, liczb służy nie tylko odwoływaniu się do biblijnej wizji dni ostatecznych, lecz także do jej reinterpretacji i konstruktywnej polemiki z nią.

Ważne pojęcia: czasy ostateczne, egzystencjalizm, historiozofia, linearna wizja historii, mistycyzm, paruzja, profetyzm, wizyjność, Zagłada (Holokaust).

Literatura uzupełniająca:

Apokalipsa. Symbolika – tradycja – egzegeza, red. K. Korotkich,
J. Ławski, Białystok 2006.

Milena Janusz

**OBRAZ TRAGIZMU LUDZKIEGO LOSU
W LITERATURZE ANTYCZNEJ**

Omów zagadnienie na podstawie *Króla Edypa* Sofoklesa.
W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Tragedia jako gatunek powstała w starożytnej Grecji w V wieku przed naszą erą. Genezą powstania utworu *Król Edyp* był mit o Labdakidach, według którego Lajos, król Teb, miał zginąć z ręki swojego syna, co w efekcie spowodowało klątwę na jego potomków. Królewska para zdecydowała się okaleczyć i porzucić swoje jedyne dziecko. Małego Edypa uratował pasterz, który oddał go bezdzietnym władcom Koryntu – królowej Me-rope i królowi Polybosowi. Przybrani rodzice nigdy nie wyjawili darowanemu im dziecku prawdy o jego pochodzeniu. Dorosły Edyp poznał jednak treść przepowiedni. Nie chcąc jej wypełnić, opuścił rodziców, których uznawał za biologicznych, i uciekł z Koryntu. Podczas swojej tułaczki pokłócił się z napotkanym mężczyzną i zabił go, nie wiedząc, że był to jego biologiczny ojciec, król Teb – Lajos. Następnie zawitał w Tebach, które

były nękanie przez Sfinksa. Edyp, wykorzystując mądrość i spryt, rozwiązał zagadkę potwora, uwalniając tym samym miasto. Pielgrzym stał się królem Teb i mężem owdowiałej Jokasty – żony Lajosa. Po kilku spokojnych latach panowania nowego władcy w mieście wybuchła zaraza. Jest to początek fabuły w tragedii Sofoklesa. Akcja utworu trwa jeden dzień – od wschodu do zachodu słońca.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Cierpienie dotyka każdego człowieka, a przebieg jego życia zależny jest od losu.

Argumenty

Wydarzenia, które są udziałem bohatera utworu, są zależne wyłącznie od losu. Potwierdzają to słowa chóru: „O śmiertelne pokolenia! Życie wasze to cień cienia”.

Cierpienie doświadcza każdą istotę ludzką, bez względu na to, czy na nie zasługuje czy nie. Edyp był dobrym człowiekiem, pragnął uratować swój ród przed klątwą, poskromił Sfinksa i uratował Teby. Mimo to cierpienie go nie ominęło, gdyż był skazany na wypełnienie się przepowiedni. Chcąc od niej uciec, nieświadomie ją wypełniał.

Edyp nie miał wpływu na tragiczne konsekwencje swoich czynów. Był dobrym władcą Teb, a mimo to sprowadził na miasto cierpienie w postaci zarazy.

Podsumowanie

Tragedia *Król Edyp* ukazuje, że złamanie prawa moralnego (nawet nieświadomie) skutkuje negatywnymi konsekwencjami. Zabicie ojca i poślubienie matki nie może dać nowego, szczęśliwego początku. Nie da się ukryć popełnionego zła, które ostatecznie zostanie zdemaskowane. Cierpienie stanowi integralną część istoty człowieczeństwa.

Utwór niesie przesłanie dotyczące konieczności pogodzenia się z doświadczanymi wydarzeniami, które zależne są od losu, a nie człowieka.

Ważna pojęcia: konsekwencje złamania prawa moralnego, niezawinione cierpienie, pogodzenie się z losem, słabość człowieka, zakazana miłość.

Literatura uzupełniająca:

Z. Kieliszek, E. Gocłowska, *Arystotelesowska koncepcja „terapeutycznej” funkcji tragedii na przykładzie trylogii tebańskiej („Króla Edypa”, „Edypa w Kolonie”, „Antygony”) Sofoklesa*, „Studia Warmińskie” 2018, nr 55, s. 7–23.

Aneta Kopec

KONFLIKT RACJI MORALNYCH

Omów zagadnienie na podstawie *Antygony* Sofoklesa.

W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Antygona i *Król Edyp* to utwory greckiego tragediopisarza Sofoklesa, który żył w latach 496–406 p.n.e. Źródłem powstania tragedii był mit o Labdakidach, przedstawiający losy greckiego rodu, który wywodzi się od Labdakosa.

Od wyroczni w Delfach Lajos dowiedział się, że zostanie zabity przez syna, który następnie ożeni się z własną matką. By do tego nie dopuścić, władca i jego żona Jokasta porzucili swojego syna. Zadanie pozbycia się dziecka powierzyli słuzącemu, który jednak nie wypełnił rozkazu. Za jego sprawą chłopiec trafił do bezdzietnej pary królewskiej. Edyp nie wiedział, kim są jego prawdziwi rodzice. Usłyszawszy od wyroczni przepowiednię, przestraszył się i uciekł w kierunku Teb. Proroctwo zaczęło się jednak spełniać. Będąc w drodze, Edyp spotkał mężczyznę, którego zabił. Nie wiedział, że właśnie uśmiercił króla Lajosa, swojego biologicznego ojca. Następnie, rozwiązawszy zagadkę

Sfinksa, Edyp został władcą Teb i wstąpił w związek małżeński z własną matką, wdową po królu Lajosie. Nie był świadomy popełnienia grzechu kazirodztwa. Jokasta urodziła mu czwórkę dzieci: Eteolkesa, Polinejkesa, Antygonę i Ismenę.

Edyp próbował uniknąć spełnienia się przepowiedni, ale było to niemożliwe, ponieważ ciążyło nad nim fatum (nieodwracalny los), którego nie sposób było zmienić.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: W *Antygonie* Sofoklesa została przedstawiona sytuacja polegająca na konieczności podjęcia działania, którego urzeczywistnienie jest wyznaczone przez wykluczające się wartości.

Argumenty

Polinejkes i Eteokles zginęli w bratobójczej walce o władzę. Ich wuj, Kreon, który jest królem, nie chciał pochować Polinejkesa z należnymi mu honorami, ponieważ zawarł on sojusz z obcym wojskiem i zaatakował Teby. Sytuacja jest odmienna w przypadku Eteoklesa, który bronił miasta – został on godnie pogrzebany. Antygonę jako siostrę nie mogła zgodzić się na nierówne traktowanie zmarłych braci. Próbowwała przekonać króla do zmiany zdania, ale on nie chciał na to przystać. Dziewczyna zdecydowała się zatem sama pochować Polinejkesa. Czyn ten był sprzeniewierzeniem się władcy – Kreon rozkazał więc uwięzić Antygonę w grocie skalnej, skazując ją tym samym na powolną śmierć. Finalnie dziewczyna wraz ze swoim narzeczonym, synem Kreona, popełnili samobójstwo.

Antyгона kierowała się uczuciami – kochała brata, dlatego nie mogła pozwolić na zbezczeszczenie jego zwłok. Chciała, żeby po śmierci dusza Polinejesa znalazła spokoju – kiedyś wierzono, że dopóki ciało nie zostanie pogrzebane, dusza będzie krążyć po świecie. Antygonę cechowała *hybris* – była bardzo dumna i zawzięta. Była w stanie poświęcić swoje życie, żeby dusza jej brata mogła zakończyć ziemski żywot. Tragizm Antygony polegał na podjęciu decyzji o pochowaniu zwłok Polinejesa. Dziewczyna od początku wiedziała, że jeżeli sprzeciwi się władcy, spotka ją kara, zaś jeśli tego nie zrobi, jej brat nie zazna spokoju.

Kreon kierował się rozumem – jego zdaniem Polinejes był zbrodniarzem i nie zasługiwał na godny pochówek. Władca chciał utrzymać dyscyplinę w społeczeństwie – gdyby pogrzebał z honorami zdrajcę, wtedy poddani uznaliby, że władca jest niekonsekwentny. Kreona również cechowała *hybris*, ponieważ jego upór nie pozwalał mu dostrzec racji Antygony.

Konflikt tragiczny – starcie się dwóch równorzędnych racji: Antygony – według niej Polinejes zasługiwał na godny pochówek, ponieważ był jej bratem i królewskim potomkiem, tak samo jak Eteokles; Kreona – jego zdaniem Polinejes nie powinien być godnie pogrzebany, gdyż dopuścił się zdrady ojczyzny.

Podsumowanie

Postępowaniem Antygony i Kreona kierowało fatum, dlatego nie mogli zmienić swojego przeznaczenia, które było od początku ustalone przez bogów.

Tragizm sytuacji polegał na konflikcie tragicznym, czyli starciu dwóch równorzędnych racji – Antygony i Kreona.

Antygonie i Kreonowi zależało na dobru innych ludzi. Antygona kochała brata, więc pragnęła, żeby po śmierci zaznał spokoju, a także żeby jego ciało nie zostało pohańbione. Próbowala również wypełnić wolę boską nakazującą grzebać zmarłych. Kreon zaś chciał posłuszeństwa i sprawiedliwości w społeczeństwie. Próbowal być dobrym władcą i odpowiednio sprawować swoje rządy.

Ważne pojęcia: *fatum*, *hybris*, konflikt tragiczny, moralność.

Literatura uzupełniająca:

R.R. Chodkowski, *Inaczej o „Antygonie” Sofoklesa*, „Roczniki Humanistyczne” 1987, t. XXXV, z. 3, s. 37–57.

Natalia Brzóska

KONFLIKT RACJI MORALNYCH

Omów zagadnienie na podstawie *Antygony* Sofoklesa.
W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Antygona to tragedia Sofoklesa z 442 roku p.n.e, zainspirowana mitem tebańskim, opisującym dzieje rodu Labdakidów, nad którym ciąży fatum.

Konflikt następuje w chwili zetknięcia się różnych racji moralnych – to jeden z głównych filarów tragedii antycznych. Racja moralna to słuszny, subiektywny pogląd na temat zasad czy zachowań ludzkich.

Starożytni pisarze łączyli ten konflikt z bohaterami tragicznymi, których wybory zawsze prowadzą do zguby.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Konflikt racji moralnych występuje w tragediach Sofoklesa: *Antygonie* i *Królu Edypie*. Bohaterowie muszą stanąć przed wyborem, który zawsze sprowadza na nich nieszczęście.

Argumenty

Źródłem konfliktu racji moralnych w *Antygonie* jest śmierć Polinejesa. Mężczyzna najechał na Teby i zginął w bratobójczej walce o władzę. Za ten występek został uznany za zdrajcę ojczyzny.

Kreon jako przedstawiciel racji państwowych i sprawiedliwy władca Teb nie pozwala pogrzebać ciała bratanka. Siostrze Polinejesa, Antygonie, zależy na pochówku brata. Staje przed tragicznym wyborem pomiędzy prawem ludzkim a boskim. Wybiera prawo boskie jako nadrzędne, chowa zwłoki, jednocześnie wchodząc w konflikt z Kreonem.

Za występek Antygony Kreon nakazuje ją замуrować. Decyzja ta prowadzi do zguby władcy Teb i jego rodziny. Samobójstwo popełniają: Antygoną, syn Kreona Hajmon (narzeczony Antygony) i żona władcy Eurydyka.

Konflikt racji moralnych występuje również w *Królu Edypie*. Teby mierzą się z klęskami, które są spowodowane przez nieznanie mordercy poprzedniego króla. Edyp, jako dobry władca, pragnie za wszelką cenę uchronić miasto. Postanawia odnaleźć winowajcę i wydaje na niego wyrok – wygnanie. Nie uświadamia sobie jednak tego, że zbrodniarzem może być on sam. W ten sposób sprowadza nieszczęście na samego siebie.

Podsumowanie

W obu tragediach antycznych Sofoklesa bohaterowie tragiczni mierzą się z konfliktem racji moralnych. Tytułowa bohaterka *Antygony* wybrała prawo boskie, natomiast Kreon starał się sprawiedliwie przestrzegać prawa ludzkiego. Ich wybory, mimo

dobrych intencji, doprowadziły do tragedii. Również Edyp, podejmując decyzję w imię dobra ojczyzny, sprowadził na siebie i swoich bliskich zło.

Ważne pojęcia: bóg, kara, moralność, przeznaczenie.

Literatura uzupełniająca:

J. Lewandowicz, *Współczesne pytania Antygony. O wolności wyborów, o źródłach prawa i uzasadnieniu moralnej słuszności czynów*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2015, nr 24 (1), s. 23–42.

Wiktoria Stekla

WZÓR RYCERZA IDEALNEGO

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pieśni o Rolandzie*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Epoka średniowiecza wykształciła pewne wzorce postępowania i archetypy postaci. Jednym z nich (obok ideału świętego i władcy) był wzór rycerza. Choć modele te stanowiły ledwie wzór do naśladowania, miały charakter instrukcyjny. Najwyższymi wartościami dla rycerzy były Bóg, honor, ojczyzna. W ich obronie gotowi byli oddać życie. Średniowieczna literatura pełna jest takich postaci, wyszczególnić tu można między innymi Cyda, wywodzącego się z literatury hiszpańskiej, oraz angielskiego króla Artura. Postać Rolanda pochodzi z literatury rycerskiej cyklu karolińskiego, który rozwinął się na ziemiach Francji. *Pieśń o Rolandzie* to najstarszy poemat z cyklu o czynach Karola Wielkiego, a zarazem najstarsza epepeja francuska. Utwór sprawił, że gloryfikowano wojny prowadzone przez tego władcę w Hiszpanii.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Tytułowy bohater *Pieśni o Rolandzie* był wzorcowym rycerzem rodem ze średniowiecznej literatury rycerskiej.

Argumenty

Tytułowy bohater wraz z innymi rycerzami obsadza wzgórze i wąwozy, aby zabezpieczyć tereny przed atakiem Saracenów. Kiedy jego żołnierze podejrzewają zbliżające się natarcie, Roland wykazuje się wiernością wobec swojego zwierzchnika, przekazując mężom, że: „[...] dla swego pana trzeba ścierpieć wszelką niedolę”.

Roland nie zgadza się na realizację pomysłu Oliwiera – nie zamierza zadać w róg, którego dźwięk miałby przywołać wojska Karola Wielkiego na odsiecz. Rycerz nie chce tego zrobić, ponieważ w jego mniemaniu straciłby swój honor. Zapewnia, że będzie dzielnie walczył.

W rozmowie z Oliwierzem Roland mówi, że wolalby umrzeć, niż popaść w niesławę, co jest jednym z przejawów jego waleczności i odwagi. Zaraz po tym nawołuje rycerzy do męstwa i dodaje im otuchy.

Roland i Oliwier zabijają Saracenów, którzy zagrażają ich ojczyźnie i cesarzowi. Pomimo strat, które ponieśli ludzie Rolanda, dzielność rycerza zachęca innych do dalszej walki. Wierny Oliwierowi Roland płacze i omdlewa z żalu nad zwłokami przyjaciela, nie potrafiąc rozstać się z kompanem.

Zmęczony walką i strapiony poniesioną ofiarą Roland, czując nadchodzącą śmierć, udaje się na wzgórze, gdzie próbuje zniszczyć

swój miecz – Durendal. Nie udaje mu się to, więc wspomina swoje wszystkie dokonania, po czym kładzie się na ziemi. Modląc się, patrzy w stronę Hiszpanii i umiera. Pragnął, aby ci, którzy znajdą jego ciało, wiedzieli, że się nie poddał.

W utworze *Władysław Herman i dwór jego* autorstwa Zygmunta Krasieńskiego przedstawiona jest grupa rycerzy. Postacie niektórych z nich przypominają parodię archetypu idealnego rycerza. Odpowiednikiem Rolanda w tym utworze byłby z księżem Mieczysławem. Bratanek Władysława Hermana był raptowny, jak większość bohaterów powieści, jednak nie ulegał pokusom. Wierny swojemu wujowi zgodził się nawet na tymczasowe zawieszenie broni podczas turnieju rycerskiego. Był też bogobojny, podobnie jak znaczna część bohaterów. Księżę Mieczysław poszukiwał swojej narzeczonej (Hanny), córki Wszeborza. Bohater był pełen obaw o cnotę ukochanej. Kiedy w końcu odnalazł Hannę, poznał jej zaskakujące losy. Dowiedziawszy się o zamążpójściu narzeczonej, Mieczysław wpadł w gniew i wybiegł z kaplicy, choć w głębi ducha cierpiał i wciąż tęsknił za kobietą. Gdy nadarzyła się okazja, by zobaczyć ją ponownie, oboje zginęli przez truciznę. Mieczysław odznaczał się wielką miłością, którą darzył damę swego serca, a także bogobojnością i wiernością wobec swojego zwierzchnika.

Podsumowanie

Rycerz idealny to postać krystalicznie czysta, bez skaz, wypełniająca swoje obowiązki wobec władcy i ojczyzny, zdolna do heroicznych czynów w imię wyznawanych wartości. Roland, który został okrzyknięty rycerzem idealnym, jest wzorcowym przykładem tego średniowiecznego archetypu. Francuski hrabia zasłynął w literaturze męstwem, wiarą i pełną symboliki śmiercią

spowodowaną nie tyle pewnością siebie, ile strachem przed splamieniem honoru.

Ważne pojęcia: archetyp, bohaterstwo, etos, honor, rycerski, sława.

Literatura uzupełniająca:

Ethos rycerski w kulturze. Tradycje i kontynuacje, red. T. Banaś-Kor-
niak, B. Stuchlik-Surowiak, Katowice 2017.

Kamila Pankiewicz

ROLA KOSTIUMU HISTORYCZNEGO

W LITERATURZE

Omów zagadnienie na podstawie *Odprawy posłów greckich* Jana Kochanowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Rzeczpospolita za panowania Zygmunta Augusta oraz Stefana Batorego przeżywała okres największej potęgi i świetności. Jednak w życiu politycznym kraju nasilały się zjawiska mogące budzić niepokój. Rozpoczęła się walka o egzekucję praw, którą toczyła szlachta z królem i możnowładcami. Magnaci dążyli do przejęcia władzy w Rzeczypospolitej. Zabiegi te miały sprawić, że pomimo istnienia demokracji szlacheckiej w rzeczywistości krajem rządziłoby kilka najpotężniejszych rodów.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Dramat *Odprawa posłów greckich* odgrywa rolę kostiumu historycznego obrazującego niewłaściwe działania prowadzone w państwie.

Argumenty

Odprawa posłów greckich dotyczy czasów epoki starożytnej, a jej akcja dzieje się przed wybuchem wojny trojańskiej. Jest to dzieło alegoryczne – realia starożytne kryją znaczenia współczesne autorowi. Troja jest przenośnią Rzeczypospolitej doby Stefana Batorego.

Jan Kochanowski pełnił funkcję posła i uczestniczył w obradach sejmowych oraz sejmach elekcyjnych. Autor opisuje polską szlachtę jako przekupną, skorumpowaną i próżną – w dramacie zjawisko to zostało zobrazowane w formie narady trojańskiej.

Król Priam, który jest niepewny swoich decyzji i ulega wpływom rady królewskiej, symbolizuje elekcyjnych królów Rzeczypospolitej.

Opis porządku obrad rady królewskiej ma w sobie elementy przebiegu obrad polskiego sejmu: marszałkowie stukają łaskami o ziemię, posłowie rozstępują się, by zagłosować.

Druga wypowiedź chóru – „Wy, którzy pospolitą rzeczą władacie” jest skierowana do rządzących państwem i zawiera pouczenie, jak mają sprawować powierzoną im władzę. Powinni oni pozbyć się myśli o osobistych korzyściach i zacząć troszczyć się o dobro publiczne, gdyż realizując własne cele kosztem narodu, mogą doprowadzić państwo do zguby.

Wypowiedź Ulisesa (Odyseusza) zawiera krytykę wymienionych wyżej zjawisk osłabiających państwo: przekupstwa, słabości rządu, braku szacunku dla prawa. Krytycznie ocenia też młodzież magnacko-szlachecką przyzwyczajoną do wygod, skłonną do pijaństwa i obżarstwa, niezdolną do żadnego wysiłku, a zwłaszcza do obrony ojczyzny. Poprzez wypowiedź Ulisesa autor wyraża swój niepokój, czy tacy ludzie będą mogli w przyszłości rządzić państwem.

Kostiumem historycznym posłużył się również Adam Mickiewicz w *Konradzie Wallenrodzie*. Mickiewiczowska powieść poetycka była odbierana jako dzieło mające podwójne znaczenie: dosłowne i metaforyczne. Zakon Krzyżacki symbolizował rosyjskiego zaborcę, a cały utwór stanowił potwierdzenie słuszności spiskowej walki.

Podsumowanie

Dramat Jana Kochanowskiego *Odprowa postów greckich* ukazuje, że Rzeczpospolita z powodu nieumiejętnego rządzenia i podejmowania błędnych decyzji może upaść podobnie jak Troja.

Ważne pojęcia: maski, naród, patriotyzm, poetyka, polityka.

Literatura uzupełniająca:

A. Chojowska-Szymańska, „*Ad affectus movendos*” – Jan Kochanowski jako dramaturg, „Terminus” 2008, z. 2 (19), s. 29–46.

Kamila Pankiewicz

TRAGICZNY LOS JEDNOSTKI I ZBIOROWOŚCI JAKO MOTYW LITERACKI

Omów zagadnienie na podstawie *Odprawy posłów greckich* Jana Kochanowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Losy państwa były dla Jana Kochanowskiego bardzo istotne. Decyzje możnowładców oraz króla miały znaczący wpływ na życie społeczeństwa. W swojej twórczości poeta niejednokrotnie zabierał głos w sprawach publicznych. Jednym z takich dzieł jest *Odprawa posłów greckich*, w której opisał swoje obawy dotyczące funkcjonowania ojczyzny.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: *Odprawa posłów greckich* Jana Kochanowskiego przedstawia tragiczny los jednostki i zbiorowości.

Argumenty

Akcja *Odprawy posłów greckich* toczy się przed wybuchem wojny trojańskiej. Jest to dzieło alegoryczne – odbiorca jest świadomy tego, że autor ma na myśli sprawy i wydarzenia mu współczesne. Troja jest metaforą Rzeczypospolitej czasów Jana Kochanowskiego.

Losy państwa znajdują się w rękach rady królewskiej – od jej decyzji zależą dalsze dzieje zbiorowości.

Dbalosc o swoje interesy, lekkomyślność oraz brak odpowiedzialności Aleksandra i Ikeatona doprowadziły do wojny.

W wypowiedzi Kasandry Kochanowski zawarł przestroge przed upadkiem państwa.

Tragicznym bohaterem staje się zbiorowość – mieszkańcy Troi. Jej upadek będzie konsekwencją błędów i zepsucia moralnego rządzących.

W dramacie wyeksponowane zostały także losy kilku jednostkowych postaci tragicznych: Antenora, Heleny oraz Kasandry. Antenor – zasłużony mąż stanu – proponuje, by oddać Helenę Grekom i tym samym uchronić Troję przed wojną. W wyniku przekupstwa jego zdanie nie jest brane pod uwagę. Kasandra wie, że na miasto spadnie zagłada, lecz nikt nie chce jej słuchać, nikt jej nie wierzy. Z kolei Helena żałuje swojego przyjazdu do Troi. Boi się kary, którą za niewierność mogą wymierzyć jej Grecy. Jej monolog wyraża rozpacz z powodu tego, co straciła.

Tragiczny los jednostki i zbiorowości reprezentuje również Konrad z III części *Dziadów* Adama Mickiewicza. Przebywając w więziennej celi, mówi o tym, że chciałby otrzymać pod swoje władanie rząd dusz. Sam siebie uważa za Prometeusza. Wyraża przekonanie, że polskie społeczeństwo jest uciemiężone przez

carską Rosję. Ta sytuacja polityczna jest dla niego nie do zniesienia. To patriota, który chce zrobić wszystko dla dobra ogółu, ale kieruje nim okrutna chęć zemsty i pycha.

Podsumowanie

W *Odprawie posłów greckich* to ludzie rządzący Troją z powodu złych decyzji doprowadzają do tragicznego losu pojedynczych postaci i bohatera zbiorowego – miasta.

Ważne pojęcia: fatum, społeczna odpowiedzialność, władza, wspólnota.

Literatura uzupełniająca:

R. Krzywy, *Konstruowanie gatunku. Uwagi o miejscu „Odprawy posłów greckich” w twórczości Jana Kochanowskiego*, „Terminus” 2008, z. 2 (19), s. 47–61.

Patrycja Lasota

LUDOWOŚĆ JAKO ŹRÓDŁO INSPIRACJI

Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci ballad
Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również
wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Twórczość wymaga inspiracji, nazywanej dawniej natchnieniem – duchowym udziałem siły nadprzyrodzonej w procesie twórczym. Inspiracji poszukiwano w dziełach innych twórców albo w świecie pozaliterackim. W historii literatury i sztuki jednym z ważnych źródeł pomysłów była kultura ludowa. W niektórych epokach zainteresowanie tą kulturą przyniosło wiele ciekawych dzieł, a nawet całych nurtów twórczości – w literaturze, malarstwie, muzyce, architekturze.

Zainteresowanie twórczością i kulturą ludową jest zwykle reakcją na zmęczenie twórczością elitarną, ale też cywilizacją miejską, przemysłową. Wynika z potrzeby odnowienia kontaktu z naturą, z innego niż obowiązujący w cywilizowanym świecie sposobu myślenia o rzeczywistości. W literaturze romantycznej, w której nurt inspirowany kulturą ludową zaznaczył się wyjąt-

kowo silnie, obserwujemy fascynację przyrodą, motywy i postaci fantastyczne, bohaterów z ludu, uduchowione postawy wobec świata (np. wykraczanie poza racjonalizm, wiarę w to, co nadprzyrodzone), fabuły pełne zagadek, swoiste gatunki literackie (np. ballada, dumka, pieśń ludowa), a także środki wyrazu charakterystyczne dla twórczości ludowej (np. refreny, dialogi, rymy męskie, paralelizmy, porównania).

Początek romantyzmu w Polsce wiąże się z wydaniem *Ballad i romansów* w 1822 roku, w których Adam Mickiewicz czerpał inspirację z kultury ludowej. Również utwór Mickiewicza *Dziady* w dużym stopniu oparty jest na tej kulturze.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: W balladach *Romantyczność* i *Świtez* oraz w dramacie *Dziady* część II Adam Mickiewicz czerpie inspirację z kultury ludowej, na co wskazują: podtytuł *Z pieśni gminnej*, motywy fantastyczne, kreacje bohaterów pochodzących z ludu i wierzących w siły nadprzyrodzone oraz aura tajemniczości, osnuwająca opisywane wydarzenia. W *Świtez* można odnaleźć również fascynację przyrodą, natomiast w II część *Dziadów* – nawiązanie do obrzędów ludowych.

Argumenty

W *Romantyczności* Adama Mickiewicza została skonfrontowana charakterystyczna dla ludu wiara w przenikanie się świata żywych i świata umarłych z podejściem naukowym. Karusia jako jedyna widzi ducha zmarłego kochanka (Jasieńka),

bląkającego się nocą po miasteczku. Dziewczyna kieruje się ludową wiarą w zjawiska nadprzyrodzone, które umożliwiają jej obcowanie z nimi. Z tą wizją zostaje zderzony świat mędrca – realny, namacalny, możliwy do poznania jedynie dzięki doświadczeniu.

Narrator w *Romantyczności* opowiada się za wierzeniami ludowymi, dopuszczającymi wiarę w zjawiska nadprzyrodzone.

W *Świtezii* autor odwołuje się do lokalnej legendy o tym, jak miasto zamienione zostało w jezioro. Motyw fantastyczny występuje w postaci wyłowionej z tytułowego jeziora żywej kobiety. Opowiada ona historię o tym, jak matki i córki miasta Świtezii zostały zamienione w zioła, by uniknąć śmierci z rąk najeźdźców. Ci ostatni z kolei z swoje czyny zostali ukarani śmiercią, kiedy zaczęli zrywać zaczarowane kwiaty.

W magiczny sposób zostało opisane samo jezioro. Narrator wspomina o potworach, szatanie, ogniu, modlach i odgłosach walki, które słyhać po zmroku od strony Świtezii. Przyroda została ukazana więc jako groźna, magiczna i tajemnicza, nieprzychylna ludziom.

Ludzie w balladzie *Świtez* chcą poznać tajemnicę jeziora, otwierają się na nieznanne. Ich działania są poparte wiarą w Boga, który ma uchronić ich od nieszczęścia podczas poszukiwań.

Należy również zaznaczyć, że sam gatunek ballady został zaczerpnięty z tradycji ludowej.

W II części *Dziadów* Mickiewicz prezentuje wiarę prostego ludu w przenikanie się dwóch światów: żywych i umarłych. Dzieje się to podczas wywodzącego się z tradycji ludowych obrzędu dziadów. Polega on na przywoływaniu duchów zmarłych, którzy nie mogą zaznać spokoju, gdyż odbywają w czyszcju karę

za grzechy popełnione za życia. W ten sposób autor ukazuje system moralny charakterystyczny dla wierzeń ludowych, opierający się na winie i karze.

Akcja II części *Dziadów* rozgrywa się nocą, w cmentarnej kaplicy, gdzie wywoływane są duchy (m.in. Józio i Rózia, Zosia). Taka kreacja przestrzeni nadaje scenom dramatu tajemniczości i grozy.

Podsumowanie

Zarówno w balladach *Romantyczność* i *Świtezia*, jak i w II części *Dziadów* występują elementy świadczące o inspiracji autora ludowością. Adam Mickiewicz ukazuje świat, w którym prosty lud kieruje się wiarą w przenikanie się świata żywych i umarłych, uczuciami i moralnością (kara za grzechy). Wiara pozwala ludziom dostrzec to, czego nie da się poznać empirycznie. Dlatego w wierzeniach ludowych, a więc i u Mickiewicza, obecne są duchy, zjawy i widma. Pojawia się również fascynacja przyrodą, która bardzo często ukazana jest w sposób tajemniczy, a nawet groźny. Z tradycji ludowych wywodzą się także gatunek ballady i dramatyczna forma *Dziadów*.

Ważne pojęcia: fantastyka, folklor, ludowość, przyroda.

Literatura uzupełniająca:

G. Charytoniuk-Michiej, *Obrzęd dziadów w dokumentach i cyklu Mickiewicza*, Warszawa 2011.

Ludowość u Mickiewicza, red. J. Krzyżanowski, R. Wojciechowski, Warszawa 1958.

Elżbieta Szkubel

SPRAWIEDLIWOŚĆ I MORALNOŚĆ

W KULTURZE LUDOWEJ

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część II
Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również
wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Artyści w okresie romantyzmu czerpali inspirację głównie z folkloru. Romantycy uważali, że w poznawaniu świata należy kierować się intuicją i wiarą. Ludowość, a także związane z nią emocjonalność i przywiązanie do natury poeci uznawali za podstawowe cechy literatury ówczesnej epoki. Dominował w niej pogląd, że świat ma strukturę duchową, którą zrozumieć mogą jedynie wybitne jednostki (np. poeci) oraz najprostszy, związani z folklorem ludzie.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Kultura ludowa reprezentuje poglądy ludzi na sprawiedliwość i moralność.

Argumenty

Autor utworu *Dziady* część II czerpie ze światopoglądu kultury ludowej. W swoim dziele przywołuje wywodzący się z pogaństwa obrzęd, mający na celu pomoc duchom zmarłych w osiągnięciu spokoju w zaświatach. Dusze, w zamian za okazane wsparcie, udzielały zebranych rad dotyczących sprawiedliwości i moralności.

Sprawiedliwość i moralność ludowa stanowią prawo pierwotne, niezaprzeczone i górujące nad współczesnym, zrjonalizowanym systemem prawnym i aksjologicznym.

W świetle przestróg udzielonych przez dusze sprawiedliwość jawi się zarówno jako surowa, zrjonalizowana moc (kara, która spotkała Widmo Złego Pana), jak i nieracjonalna, subiektywna siła (przewinieniem Józia i Rózi był brak zmartwień).

Moralność ludową charakteryzuje idealizm, zgodnie z którym światem rządzą uniwersalne, intuicyjne zasady. Przedstawicielami tego światopoglądu są m.in. Guślarz, ludność zgromadzona w kościele oraz duchy zmarłych. Podobne przedstawienie sprawiedliwości i moralności ludowej możemy odnaleźć w dramacie *Wesele* Stanisława Wyspiańskiego. W utworze prawdy moralne głoszone są przez przedstawicieli folkloru oraz duchy nawiedzające gości i państwa młodych – m.in. przez Wernyhore oraz Jakuba Szelę. Zjawy te są ucieleśnieniem myśli bohaterów, odkrywają ich rozterki oraz słabości. Ukazujący się Gospodarzowi Wernyhora stanowi symbol patriotyzmu, marzy o zgodzie między klasami i wspólnym działaniu narodowowyzwoleńczym. Przypominający Dziadowi o rzezi galicyjskiej Jakub Szela, uosabia natomiast odwieczny konflikt między szlachtą i chłopami – jest symbolem rozłamu pomiędzy tymi grupami społecznymi.

Moralność cechująca zjawy nie jest zbieżna z przekonaniami inteligencji (symbolizującej ówczesny światopogląd). Podejście do życia charakteryzujące osoby wykształcone okazuje się zbyt naiwne i infantylne, niedostosowane do rzeczywistości, w której żyją bohaterowie.

Podsumowanie

Twórcy romantyzmu i Młodej Polski sięgali do kultury ludowej (głównie do wierzeń) jako źródła wiedzy o świecie i zasad moralnych. Sprawiedliwość ukazana w folklorze ma charakter niepodważalny, jest odzwierciedleniem odwiecznych prawd i praw. Zgodnie z nią człowiek, który postąpi źle, musi zostać ukarany. Może się to zdarzyć w życiu doczesnym bądź dopiero po śmierci.

Ważne pojęcia: folklor, kara, lud, moralność, romantyzm, sprawiedliwość.

Literatura uzupełniająca:

R. Przybylski, *Słowo i milczenie Bohatera Polaków*, Warszawa 1993.

Elżbieta Szkubel

RELACJE MIĘDZY ŚWIATEM REALNYM I FANTASTYCZNYM

Omów zagadnienie na podstawie *Dziadów* część II
Adama Mickiewicza. W swojej odpowiedzi uwzględnij również
wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Romantycy inspiracje czerpali głównie z folkloru, w szczególności zaś z ludowych wierzeń. Podstawową wartością filozofii epoki jest duchowość, odwoływanie się do tego, co pozarozumowe, odcuciowe, związane z wiarą. W opinii artystów świat ma naturę duchową (spirytualizm), którą odczuwają jedynie wybitne jednostki (np. poeci) oraz najprostszy, kierujący się wiarą ludzie.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: W literaturze romantycznej świat realny i świat fantastyczny współlistnieją, bezpośrednio oddziałują na siebie i wzajemnie się uzupełniają.

Argumenty

Obrzęd dziadów jawi się jako ceremonia z pogranicza świata realnego i fantastycznego. Odbywa się 1 listopada, w dniu, w którym, granica między życiem a śmiercią, zgodnie z ludowymi wierzeniami, jest najcieńsza.

Świat fantastyczny jest bezpośrednio połączony ze światem realnym: przywołane w obrzędzie dziadów duchy były kiedyś członkami obecnej w kościele społeczności.

Zebrany tłum kontaktuje się z czterema duchami: Józkiem i Rózią – rodzeństwem, których jedynym grzechem było niezaniecie cierpienia za życia, Widmem Złego Pana, otoczonym przez dawnych poddanych w postaci sów, kruków i orlic, okrutnym dziedzicem wioski, który odmawiał pomocy ubogim, oraz Zosią – żyjącą marzeniami dziewczyną, która nie skupiała się na sprawach doczesnych i odrzucała zaloty młodzieńców.

Duchy przekazują zebranych trzy prawdy moralne: „Kto nie dozna goryczy ni razu, / Ten nie dozna słodyczy w niebie” (zaakcentowanie wartości cierpienia); „Kto nie był ni razu człowiekiem, / Temu człowiek nic nie pomoże” (zaakcentowanie wartości dobra i pomocy drugiemu człowiekowi) oraz „Kto nie dotknął Ziemi ni razu, / Ten nigdy nie może być w niebie” (zaakcentowanie wartości tego, co racjonalne, przyziemne).

Fizyczność i duchowość przeplatają się: duchy Józka i Rózi otrzymują dwa ziarna gorzycy, młodzieńcy próbują przyciągnąć Zosię do świata realnego.

Zmarli i żywi koegzystują: celem ludności zebranej w kościele była pomoc blakającym się duszom, które w zamian ofiarowały zebranych rady dotyczące życia na ziemi.

Moralność świata fantastycznego ukazana jest jako sprawiedliwa, niezaprzeczalna i dominująca nad światem ludzi.

Współistnienie światów realnego i fantastycznego widoczne jest w również w *Romantyczności* Adama Mickiewicza, będącej manifestem polskiego romantyzmu. W utworze duch Jaśka przychodzi do swojej ukochanej Karusi, potwierdzając, że świat nadprzyrodzony istnieje i ma kontakt ze światem żywych. Z opisu dziewczyny wynika, że Jasiek jest zimny i błądy, jednak wiadomość ta nie odstrasza nikogo. Karusia zachowuje się, jakby ogarnęło ją szaleństwo: rozmawia z byłym narzeczonym i przytula go. Otaczający ich tłum (mimo że nie widzi ducha) ufa dziewczynie i modli się za nią. Gmin wierzy w kontakty zmarłych z żywymi. Objawienie się Jaśka Karusi uznają za dowód jego miłości. Na końcu poeta, jeden z obserwatorów, podsumowuje sytuację, sprzeciwiając się przy tym krytykującemu Karusie starcowi, mówiąc, że w życiu należy kierować się „czuciem i wiarą”, a nie empirycznym poznaniem.

Podsumowanie

W literaturze romantycznej współistnieją dwa światy: realny i fantastyczny. Bezpośrednio oddziałują na siebie i wzajemnie się uzupełniają. Zgodnie z przekonaniem romantyków jedynie dzięki „czuciu i wierze” można w pełni poznać otaczającą nas rzeczywistość. Świat duchowy stoi na straży moralności i sprawiedliwości.

Ważne pojęcia: czucie, moralność, rozum, spirytualizm.

Literatura uzupełniająca:

Z. Stefanowska, *Próba zdrowego rozumu. Studia o Mickiewiczu*, Warszawa 1976.

Dominika Skreczko

KONSEKWENCJE DOKONANYCH WYBORÓW ŻYCIOWYCH

Omów zagadnienie na podstawie *Balladyny* Juliusza Słowackiego.

W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Kwestia ponoszenia konsekwencji za nasze czyny jest poruszana w literaturze od dawna – zagadnienie to zostało omówione już w biblijnej Księdze Rodzaju (historia Adama i Ewy oraz ich dzieci: Kaina i Abla). Juliusz Słowacki w swoim dramacie romantycznym pod tytułem *Balladyna* również dotyka tej problematyki, podobnie jak niemal sto lat później Zofia Nalkowska w *Granicach* – dwudziestowiecznej powieści psychologicznej. Pomimo odmiennego sposobu przedstawiania treści utwory zgłębiają temat konsekwencji dokonanych wyborów życiowych.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Każdy dokonany przez nas wybór ma swoje konsekwencje – zarówno te bardziej, jak mniej poważne. Słowacki i Nałkowska w swoich utworach udowadniają, że podejmowane przez ich bohaterów decyzje rzutują na ich dalsze losy.

Argumenty

Balladyna ponosi konsekwencje swoich czynów – wielokrotnych morderstw i kłamstw, które sprawiły, że ostatecznie zasiadła na tronie. Karą za popełnione przez nią zbrodnie jest śmierć. Ginie ona od uderzenia pioruna, który spada na nią po tym, jak uznała samą siebie za winną dokonanych zbrodni.

Początkowo wydaje się, że kara za grzechy omija Balladynę, jednak sprawiedliwość osiąga bohaterkę Słowackiego w najmniej oczekiwanym przez nią momencie – gdy w końcu zyskała władzę.

Zenon Ziembiewicz, bohater powieści psychologicznej Zofii Nałkowskiej pod tytułem *Granica*, słono płaci za swoje błędy i kłamstwa, których się dopuścił, o czym dowiadujemy się już na początku utworu. Oszałała z rozpaczki była kochanka Zenona (Justyna) po usunięciu dziecka (do czego namówił ją ukochany) oblewa bohatera żrącą substancją, obwiniając go o swój stan emocjonalny.

Romans z Justyną i jego tragiczny finał odcisnął piętno także na rodzinie Zenona, która w zasadzie się rozpadła. Ostatecznie po jego samobójczej śmierci Elżbieta, jego żona, wyjeżdża, zostawiając ich syna pod opieką babki.

Pozycja Ziembiewicza, którą zdobył, dostosowując się do poleceń innych, także cierpi przez błędne decyzje bohatera – kiedy strajkujący robotnicy, którym chce się zabrać miejsca pracy i obniżyć pensje, wychodzą na ulicę, Zenon jako prezydent miasta wydaje rozkaz strzelania do nich. Całe zdarzenie jest później szeroko komentowane.

Podsumowanie

Juliusz Słowacki i Zofia Nalkowska ukazują, że każdy wybór, każde działanie ma swoje następstwa. I *Balladyna*, i Zenon Ziembiewicz nieświadomie zsyłają na siebie ogromne konsekwencje. Zbrodnicza przeszłość bohaterki dramatu Słowackiego zwieńczona jest jej tragiczną śmiercią, natomiast wszystkie nieszczęścia, które spadły na bohatera *Granicy*, są wynikiem jego działań i wpływu, jaki wywarł na inne osoby. Oba utwory, choć w nieco odmienny sposób, ukazują, że podjęte decyzje oddziałują na naszą przyszłość.

Ważne pojęcia: baśniowość, dramat romantyczny, ludowość.

Literatura uzupełniająca:

A. Gemra, *Balladyna: „cudny, chociaż trójący kwiat”*, „Prace Literackie” 2009, nr 49, s. 101–114.

Natalia Zaremba

**WARTOŚCI, DLA KTÓRYCH CZŁOWIEK
GOTÓW JEST POŚWIĘCIĆ ŻYCIE**

Omów zagadnienie na podstawie *Kordiana* Juliusza Słowackiego.

W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

W *Kordianie* Juliusza Słowackiego pojawiają się odniesienia do wydarzeń historycznych. Autor dokonał negatywnej oceny przywódców powstania listopadowego. Zarzucił im między innymi pychę, nadmierną ostrożność w działaniach oraz niezdecydowanie. Warta uwagi jest scena koronacji Mikołaja I na cara oraz zdarzenia poprzedzające tę uroczystość. W akcie III, zatytułowanym *Spisek koronacyjny*, autor przedstawił swoje zdanie na temat polskiego społeczeństwa. Arystokraci i dygnitarze zostali ukazani jako kosmopolici, którzy w obawie o własne dobra zdolni byli spełniać wolę cara. Zaledwie nieliczne osoby rozumiały dramat narodu.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: W epoce romantyzmu niepodległość ojczyzny była uważana za wartość, w imię której człowiek gotów jest poświęcić życie.

Argumenty

Kordian na górze Mont Blanc stwierdził, że nie chce pozostać bierny wobec życia i spraw ojczyzny. Bohater postanowił działać. Bunt stał się dla niego formą protestu przeciw otaczającej go rzeczywistości, sposobem ukazania swoich wartości. Za główne motto przyjął hasło: „Polska Winkelriedem narodów”. W tym geście uwidoczniła się wewnętrzna przemiana bohatera z młodzieńca cierpiącego na „chorobę wieku” w dojrzałego patriotę.

Kordian postanowił przeprowadzić zamach na cara. Bohater, świadomy konsekwencji swoich działań (śmierci), gotów był poświęcić się za wolność kraju. Chwilę przed dokonaniem zabójstwa w głowie Kordiana pojawiły się myśli, które zabraniały mu tego uczynić. Spiskowiec przegrał wewnętrzną walkę ze Strachem i Imaginacją. Sytuacja ta obrazuje tragizm postaci próbującej walczyć w imię wartości.

Podobnie jak Kordian, wewnętrzną przemianę przeżywa Konrad – bohater III części *Dziadów* Adama Mickiewicza. W *Wielkiej Improwizacji* bohater przemienił się z poety „romantycznego kochanka” w poetę „wieszczą”. Przyczyną zmiany na płaszczyźnie moralnej była miłość do narodu.

Konrad w imię swojej największej wartości – wolności narodu – był gotów znieść każdy ból. Przyjął on postawę pro-

metejską. Z miłości do ojczyzny walczył z samym Bogiem, skazując się na cierpienie – „Nazywam się Milijon – bo za miliony / Kocham i cierpię katusze”. Konrad wyraził sprzeciw wobec Stwórcy, mimo że groziło mu za to wieczne potępienie.

Literaci w rozmaity sposób ukazują walkę o wolność Polski. W *Kordianie* wyraźnie widać nawoływanie do walki o niepodległość. Naród nie powinien czekać na cud zbawienia. Z kolei w III cz. *Dziadów* widoczny jest prometeizm – Konrad jako jednostka poświęcająca się za naród, a także mesjanizm – zbawienie narodu poprzez naród, o którym mówił Ksiądz Piotr.

Podsumowanie

W obu utworach walka o niepodległość ojczyzny wiąże się ze zmianami bohaterów na płaszczyźnie moralnej oraz duchowej. Zarówno Kordian, jak i Konrad musieli dojrzeć do walki. Ponadto obaj byli gotowi ponieść konsekwencje swoich działań. Kordianowi nie groziła wyłącznie śmierć, wcześniej bohater doświadczył obłędu. Natomiast Konrad mógł zostać potępiony przez Boga, gdyby nie wstawiennictwo Księdza Piotra. Jednakże w obu dramatach niezależność narodu jest ukazana jako najwyższa wartość godna wszelkich poświęceń.

Ważne pojęcia: bunt, mesjanizm, ojczyzna, prometeizm, weltschmerz, winkelriedyzm.

Literatura uzupełniająca:

M. Janion, M. Żmigrodzka, *Gorzkie arydzielo*, „Teksty Drugie” 1996, nr 2–3, s. 14–23.

Klaudia Sitek

**IRONICZNY I UNIWERSALNY
OBRAZ POLSKICH WAD**

Omów zagadnienie na podstawie *Zemsty* Aleksandra Fredry.
W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Czas akcji *Zemsty* to przełom XVIII i XIX wieku, zaś głównymi bohaterami są przedstawiciele polskiej szlachty. Autor demaskuje wady i słabości tej grupy społecznej. Zarówno charakterystyki postaci, jak i ich zachowania ukazują kulturę sarmacką.

Ironiczne obrazowanie pozwala na uwydatnienie, przejaskrawienie wizerunku Polaków i tworzenie dystansu, dzięki któremu tekst wzbudza śmiech, a nie sprzeciw czytelników.

Uniwersalne obrazowanie polskich wad w tekście Fredry umożliwia czytelnikowi dostrzeżenie ich aktualności, również współcześnie.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Polskie wady eksponowane są w tekstach literackich w różny sposób i w odmiennych celach.

Argumenty

Autor komedii w przejawiskrawiony sposób przedstawia stosunki między mieszkańcami dwóch części zamku. Najważniejszymi bohaterami są Cześnik i Rejent, którzy nienawidzą się wzajemnie właściwie bezpodstawnie. Do ich konfliktu dołącza spór o mur zamku, a wraz z biegiem wydarzeń ujawniają się kolejne skomplikowane relacje pomiędzy pozostałymi bohaterami.

Ważną rolę w tekście odgrywają perypetie miłosne i majątkowe, które odsłaniają komizm postaci, absurdalność ich zachowań i charakterystyczne polskie wady: awanturniczość, pieniacstwo, zawiść, hipokryzję, narcyzm, mitomanię. Cechy te kryją się pod nazwiskami bohaterów: Cześnik Raptusiewicz (od „raptus”, porywczy, gwałtowny), Rejent Milczek (tzn. małomówny).

Innym pisarzem, eksponującym polskie cechy i złagodzącym wizerunek polskiej szlachty, był Adam Mickiewicz. W *Panu Tadeuszu* stan szlachecki cechuje gościnność i patriotyzm, choć autor nie ukrywa wad i, podobnie jak Fredro, zdecydował się na ich komiczne przedstawienie. W jego ocenie wady Polaków miały duży wpływ na upadek państwa polskiego. Eksponując je w charakterach postaci, chciał przed nimi przestrzec, pokazać ich konsekwencje i zachęcić naród do zjednoczenia.

O zjednoczeniu i wadach polskiego społeczeństwa traktuje także dramat Wyspiańskiego *Wesele*. Autor ukazał, jak ważne dla

kondycji narodu jest pojednanie między chłopami i inteligentami. W ironiczny sposób nakreślił charakterystyczne, niemal archetypiczne dla obu grup zachowania i cechy. Małżeństwo chłopki z inteligentem doskonale oddaje te różnice. To dzięki niemu widzimy, jak płytkie było zainteresowanie inteligentów wsią i jej kulturą. Wyspiański ujawnił zainteresowanie wsią, które okazało się jedynie sentymentalnym marzeniem. Przedstawia Polaków jako niezdolnych do wspólnego czynu, zaplątanych we własne fascynacje i uprzedzenia, jako awanturników, ze skłonnościami do pijaństwa, poczuciem wyższości.

Podsumowanie

Polskie wady są doskonałym materiałem do wykorzystania w procesie kreacji bohaterów literackich, ponieważ dodają dziełu barwności i komizmu, a ich uniwersalność sprawia, że w tekście można dopatrzeć się własnych zachowań. Autorzy jednak częściej umieszczają polskie przywary w swoich utworach, aby w gorzki sposób przedstawiać ich ciemną, mniej zabawną stronę, której konsekwencjami są krzywda społeczna i niemożność wzajemnego porozumienia.

Ważne pojęcia: ironia, komizm, parodia, Polska szlachecka, sarmatyzm, uniwersalizm.

Literatura uzupełniająca:

W. Szturc, *Ironia romantyczna. Pojęcie, granice i poetyka*, Warszawa 1992.

Zuzanna Kostro

JAK LITERATURA PRZEDSTAWIA
KONTRAST MIĘDZY ŚWIATEM BIEDY
A ŚWIATEM BOGACTWA?

Omów zagadnienie na podstawie *Lalki* Bolesława Prusa.
W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Literatura pozytywistyczna miała być ideowo zgodna z ówczesną rzeczywistością i przedstawiać świat takim, jaki jest – dobrze nam znany świat zwyczajnych ludzi i zdarzeń. Powinna być zgodna z nauką pozytywistyczną – miała zawierać wiedzę dotyczącą ówczesnej rzeczywistości, wyjaśniać realia.

**Rozwinięcie zagadnienia
w kontekście literacko-kulturowym**

Teza: W *Lalce* Bolesława Prusa możemy zaobserwować wyraźny kontrast między życiem przedstawicieli arystokracji i losem osób z niższych sfer.

Argumenty

Arystokracja została przedstawiona jako zbiorowisko ludzi mających się za elitę społeczeństwa. W rzeczywistości roztrwaniali oni pieniądze na zachcianki. Adwokat księcia opisuje ich jako klasę ludzi, która wydaje ogromne sumy pieniędzy za granicą oraz przywozi stamtąd „nałogi”, którymi z kolei zaraża klasę średnią. Finalnie arystokracja upada – pod względem ekonomicznym i zdrowotnym.

Arystokraci pogardzają ludźmi pracy (stąd dystans do Wokulskiego). Zainteresowali się Wokulskim tylko ze względu na jego talent do handlu i wizję ogromnych korzyści, które mogliby odnieść ze współpracy z genialnym kupcem. Z racji swojego pochodzenia uważają się za lepszych, a ludzi z niższych od siebie klas społecznych traktują instrumentalnie. Podobnie postępują z Wokulskim.

Są rozpustni i obłudni, mają o sobie wysokie mniemanie. Idealnym tego przykładem jest Izabela, która uważa siebie za osobę wyjątkową. W tym przekonaniu utwierdza ją otoczenie, które rozplywa się nad jej urodą, ale nie zwraca uwagi na to, jakim jest człowiekiem i w jaki sposób traktuje innych ludzi. Ludzie z wyższych sfer nie wyznają wartości, jaką jest patriotyzm, nie mają też poczucia odpowiedzialności za kraj. Przykładem tego może być spółka handlowa, w której arystokraci widzą wyłącznie szansę na wzbogacenie się. Książę czasem wspomina o nieszczęściu kraju, ale robi to jedynie po to, żeby zyskać sympatię słuchaczy (jako przedstawiciel arystokracji widzi cierpienie narodu i głośno o tym mówi, co oznacza, że nie jest obojętny na krzywdę innych).

Przedstawiciele arystokracji wolą wyjeżdżać w celach handlowych za granicę i tam wydawać ogromne pieniądze, a dla własnego zysku wchodzą w układy z Żydami. Gardzą pracą, handlem oraz ludźmi, którzy się nim zajmują (najlepiej widać to na przykładzie Izabeli, dla której szczytem upodlenia jest zostanie żoną kupca – Wokulskiego). Wokulski w rozmowie z księciem wytyka mężczyźnie jedną z wielu wad arystokracji, która rani go jako kupca – szlachta nie chce dopuścić do siebie polskich kupców i przemysłowców. Arystokracji nie zależy na wspieraniu lokalnych kupców czy rzemieślników, tym samym nie pozwala im się wzbogacić.

Arystokraci nie widzą niczego złego w zaciąganiu długów na realizację swoich zachcianek, we wchodzeniu w związek małżeński dla pieniędzy oraz w oczekiwaniu na śmierć bogatego krewnego, aby odziedziczyć po nim spadek. Przykładowo Baron Krzeszowski ożenił się ze względu na majątek przyszłej żony, który potem zawłaszczył. Zarówno on, jak i Starski traktują małżeństwo jak inwestycję. Starski tłumaczy zebranym (między innymi Wokulskiemu, przesowej i Wąsowskiej), że nikt ze sfery arystokratycznej nie zapyta go o uczucia, jeśli ożeni się z pokojówką albo guwernantką, ale o utrzymanie domu oraz o posąg małżonki. Starski ma również nadzieję na majątek, który przesowa Zasławska miałaby mu przepisać. Arystokraci jawią się więc jako chłodni cynicy, egoiści i materialści.

Bolesław Prus w naturalistyczny sposób przedstawił życie biedaków i rejonu, które zamieszkują, zwłaszcza Powiśle, czyli najbiedniejszą dzielnicę dawnej Warszawy. Opisał ich fatalne warunki bytowe oraz towarzyszące im bez ustanku choroby, przestępczość, prostytutkę. Takie postacie, jak Wysocki czy

Węgielek, które żyją w biedzie, cechują się uczciwością, pracowitością, pobożnością oraz skromnością i w przeciwieństwie do arystokracji szanują Wokulskiego jako kupca i człowieka, doceniają go i są mu szczerze wdzięczni za jego pomoc.

Dzielnica najuboższych mieszkańców Warszawy jest siedliskiem zarazy. Na stoku i w szczelinach pagórka składającego się z obrzydliwych śmieci Wokulski widzi ludzkie postacie: drzeмиących na słońcu pijaków lub złodziei, dwie śmieciarki oraz parę: mężczyznę bez nosa, chorącego na suchoty oraz trędowatą kobietę. Niedaleko tego wysypiska płynie zanieczyszczona rzeka.

Każdy z nich stara się przetrwać, podejmując różne aktywności – od uczciwej, ale mało płatnej pracy, po kradzież. Wokulski, spacerując po Powiślu, zwraca uwagę na domy, które bardziej przypominały lepianki. Zaglądając do ich wnętrza, widział szafy bez drzwi, krzesła na trzech nogach, kanapy z wytartym siedzeniem oraz zegary z jedną wskazówką. Idąc dalej, dostrzegł wyrobników czekających na pracę, rzemieślników trudniących się lataniem starej odzieży oraz przekupki, próbujące sprzedać kosz czerstwych ciastek.

Przedstawieni ludzie nie interesują się sprawami kraju, nie są patriotami, gdyż skupiają się na przetrwaniu kolejnego dnia.

Różnice pomiędzy życiem przedstawicieli arystokracji i życiem osób z niższych sfer widać również na przykładzie bohaterów *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego. Status społeczny nie pozwala na małżeństwo Jadwigi, matki Cezarego Baryki, z Szymonem Gajowcem. Ona była panną z towarzystwa, on – biednym kancelistą.

Podczas przejażdżki bryczką Cezary zwraca uwagę na mijających po drodze ubogich chłopów. Odczuwa wtedy chęć poznania ich życia i problemów. Syn Barykowej w rozmowie z Gajowcem zauważa, że najbiedniejsze warstwy społeczne żyją w nędzy, a osoby zamożne i wpływowe nie robią nic, by poprawić sytuację biedaków. Baryka przedstawił widoki, które dane mu było oglądać codziennie, gdy mieszkał w dzielnicy żydowskiej. Obserwował tam, jak mieszkańcy handlują marnej jakości towarami, chodzą bez celu po ulicach, wydzierają innym znalezione odpadki.

Podsumowanie

Przedstawiony przez Prusa wizerunek arystokracji ma zilustrować tezę o kryzysie wśród ludności. Jednym z jego powodów są właśnie elity społeczne – warstwy, które zamiast przewodzić wspólnym wysiłkom w celu realizacji pozytywistycznego programu, przyczyniają się do ciągłego pogarszania sytuacji gospodarczej i społecznej. Z kolei sceny z Powiśla, widziane oczami głównego bohatera, tworzą obraz bezskuteczności wszelkich jednostkowych wysiłków. Widok ten jest argumentem potwierdzającym upadek cywilizacyjny i kryzys społeczny w Polsce. Ideale stworzone przez pozytywistów okazały się utopią.

Ważne pojęcia: bieda, kryzys, naturalizm, pozytywizm, społeczeństwo.

Literatura uzupełniająca:

„*Lalka*” i inne. *Studia w stulecie powieści realistycznej*, red. J. Bachórz,
M. Głowiński, Warszawa 1992.

Kamila Pankiewicz

CZŁOWIEK WOBEC WYROKÓW LOSU

Omów zagadnienie na podstawie noweli *Z legend dawnego Egiptu* Bolesława Prusa. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Przeznaczenie od zawsze było nieodłącznym elementem ludzkiej egzystencji. Zgodnie z koncepcją predestynacji losy człowieka były z góry określone i niezmiennie. Mimo to próbowano je poznać, a następnie na nie wpływać poprzez uczynki lub za pomocą magii. W mitologii występowały bóstwa związane z losem, m.in. Tyche, Fortuna oraz Mojry.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: W noweli *Z legend dawnego Egiptu* Bolesław Prus obrazuje fatalizm odnoszący się do ludzkiego życia.

Argumenty

Komentarz filozoficzny narratora, który występuje na początku i na końcu noweli, skłania czytelnika do refleksji nad ludzkim życiem, a właściwie nad jego nicością.

Los człowieka zdeterminowany jest przez siły wyższe. Horus umiera, gdy chce naprawić krzywdy wyrządzone przez Ramzesa. Los człowieka jest również nieprzewidywalny. To młody Horus umiera, a nie stary Ramzes.

Motyw fatum pojawia się także w *Królu Edypie* Sofoklesa. Przeznaczeniem głównego bohatera było zamordowanie własnego ojca i poślubienie matki. Pomimo starań Edypa, dążących do uniknięcia przeznaczonego mu losu, przepowiednia wypełniła się. Mordując wędrowca, który obraził go podczas górskiej przeprawy, nie podejrzewał, że w rzeczywistości mężczyzna jest królem Teb i jego biologicznym ojcem. Następnie, poślubiając piękną Jokastę, nie przypuszczał, że kobieta jest jego matką.

Podsumowanie

Człowiek nie ma wpływu na swój los. Ciężące nad nim fatum ogranicza jego wolę i prowadzi go do zguby. Jest bezpośrednią przyczyną ostatecznej klęski i tragedii człowieka.

Ważne pojęcia: fatum, los, przeznaczenie.

Literatura uzupełniająca:

Z. Szwejkowski, *Twórczość Bolesława Prusa*, Warszawa 1972.

Zofia Kondraciuk

OBRAZ PRZEMIANY WEWNĘTRZNEJ BOHATERA

Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary*

Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również
wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Zbrodnia i kara Fiodora Dostojewskiego jest przykładem powieści psychologicznej. Zafascynowany mrokiem ludzkiej natury autor dokonuje analizy psychologicznej zbrodniarza. Opisuje jego przemyślenia, uczucia i powody podejmowanych decyzji. Oprócz szczegółowej charakterystyki mechanizmu zbrodni czytamy również o kłamstwie i drodze do prawdy. Psychologiczny obraz bohatera jest ukazany dzięki licznym monologom wewnętrznym, przedstawiającym myśli Raskolnikowa przed dokonaniem zbrodni i po nim, narracji trzecioosobowej, która pozwala pokazać czyny Raskolnikowa, opisać jego dolegliwości fizyczne po morderstwie oraz przeanalizować jego działania, będące objawami obłędu. Autor analizuje stan psychiczny bohatera na podstawie jego zachowań.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Rodion Raskolnikow, główny bohater *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego, jest przykładem osoby, która doświadcza wewnętrznej przemiany.

Argumenty

Głównego bohatera powieści poznajemy jako samotnika, osobę mającą się za lepszą niż inni, przeciętni ludzie. Kreuje on własną, dość kontrowersyjną wizję społeczeństwa, którą przedstawia w artykule *O zbrodni*, opublikowanym w czasopiśmie „Słowo Periodyczne”. Zdaniem bohatera ludzie dzielą się na jednostki wybitne (takie jak on sam), które kierują biegiem historii, i zwykle, pospolite, których zadaniem jest rozmnażanie się i praca.

Bohater uważa, że morderstwo może być usprawiedliwione, jeśli jest ono popełnione w imię wyższego dobra.

Raskolnikow postanowił wcielić swoje idee w czyn i przyśłużyć się właśnie temu wyższemu dobru, mordując starą lichwiarzkę Alonę Iwanową. Zdaniem bohatera sposób, w jaki kobieta gromadziła swój majątek, był niesprawiedliwy i okrutny. Swoją czyn traktował jako test sprawdzający, czy należy on do kategorii osób wybitnych.

Jego zbrodnia była dokładnie zaplanowana. Był osobą niewierzącą, więc wolną od zahamowań i moraliołów wynikających z wiary.

Po zabiciu lichwiarki popadł w obłąd. Wyrzuty sumienia wpłynęły na jego zdrowie psychiczne i fizyczne. Dręczyły go koszmary i omamy, wydawało mu się, że jest śledzony przez mężczyznę nazywającego go zbrodniarzem.

Dokonane zabójstwo przerosło go i rozpoczęło powolną przemianę wewnętrzną bohatera. Zmiana ta była silnie wspierana przez Sonię – córkę alkoholika, którą sytuacja materialna zmusiła do trudnienia się prostytutką. Dziewczyna była osobą głęboko wierzącą, to Bóg dawał jej siłę do walki z przeciwnościami losu. Za namową Soni Rodion przyznał się przed policją do popełnienia morderstwa. Sonia zakochała się w Rodionie i wspierała go nawet wtedy, gdy ten odbywał karę na Syberii.

Bohater zauważa błędy swojego postępowania i pokornie przyjmuje karę. Sonia oczywiście mu towarzyszy. Bohater pragnie odpokutować za swoje czyny, aby później wieść spokojne życie.

Przemianę wewnętrzną bohaterów obserwujemy również w wielu innych dziełach literackich. Adam Mickiewicz w *Pannie Tadeuszu* opisał zmianę, która zaszła w Jacku Soplicy.

Soplica w młodości wiódł rozrywkowe, beztrudne i burzliwe życie. Szybko został przywódcą szlachty litewskiej oraz cieszył się przychylnością Stolnika Horeszki, który zapraszał go do swojego domu i nazywał przyjacielem. Soplica żywił głębokie uczucia do córki Horeszki, Ewy. Do małżeństwa jednak nie doszło ze względu na różnice społeczne dzielące zakochanych. Mężczyzna poślubił więc kobietę, której nie kochał. Gdy dowiedział się o zamążpójściu Ewy, pod wpływem burzliwych emocji zamordował Horeszkę. Czyn ten wykluczył go ze społeczeństwa i odmienił wewnętrznym. Jacek Soplica przyjął imię Księdza

Robaka i skrył się w odzieniu mnicha. Walcząc u boku Napoleona, narażał własne życie w boju i stał się pokornym myślicielem. Po latach zapragnął odkupić błędy swojej młodości, walcząc o ojczyznę. Wrócił więc do niej, by nawoływać rodaków do powstania. Podczas bitwy z wojskami rosyjskimi został śmiertelnie ranny. Na łożu śmierci przyznał się do popełnionego w młodości morderstwa i uzyskał przebaczenie Gerwazego, sługi Horeszków.

Nie ulega wątpliwości, że Raskolnikowa i Soplęcę łączy podobna historia. Obydwaj zupełnie odmieniają swoje życie, światopogląd i system wartości.

Podsumowanie

Zbrodnia i kara Fiodora Dostojewskiego opisuje przemianę wewnętrzną, która nastąpiła u Rodiona Raskolnikowa po popełnieniu morderstwa. Samotny, pyszny, niewierzący człowiek, mający się za lepszego niż inni ludzie, staje się pokorny i szuka nowego sensu życia oraz nowej idei dzięki miłości i odkupieniu.

Ważne pojęcia: metamorfoza, morderstwo, odkupienie, wiara.

Literatura uzupełniająca:

M. Pawliszyn, *Filozoficzne aspekty nawrócenia*, „Nurt SVD” 2011, nr 45/2, s. 77–90.

Natalia Kulesza

„CZŁOWIEK ZLAGROWANY”

JAKO OFIARA ZBRODNICZEGO SYSTEMU

Omów zagadnienie na podstawie opowiadania *Proszę państwa do gazu* Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Obóz koncentracyjny i obóz zagłady Auschwitz-Birkenau działał w latach 1940–1945. Był miejscem, w którym przetrzymywano ludzi (niejednokrotnie w warunkach urągających ludzkiej godności) i zmuszano ich do niewolniczej pracy. Obóz zagłady natomiast stanowił miejsce natychmiastowej, masowej śmierci setek istnień.

Człowiek zlagrowany to ktoś, kto od dłuższego czasu przebywa w niemieckim obozie koncentracyjnym. Wskutek panujących tam nieludzkich warunków zmienia się jego mentalność i osobowość. Długi czas pobytu w takim miejscu skutkuje przyjęciem, zaakceptowaniem przez więźnia warunków panujących w obozie.

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Ofiarą zbrodniczego systemu jest człowiek zlagrowany.

Argumenty

Bohaterem opowiadania jest osoba wypaczona przez obóz. Człowiek zniszczony, zdegradowany zarówno fizycznie, jak i psychicznie. Pragnie jedynie za wszelką cenę przeżyć. Zatraca człowieczeństwo i niczym zwierzę kieruje się wyłącznie instynktami. Staje się egoistyczny, zobojętniały na potrzeby innych, nie wykazuje się wyższymi uczuciami, nie uznaje chrześcijańskich zasad moralnych.

Tadeusz Borowski w opowiadaniu przedstawia właśnie człowieka zlagrowanego – Tadek. Bohater jest człowiekiem cwającym, potrafiącym zadbać o siebie. Jest w stanie sam znaleźć sobie pożywienie, lepszą pracę. Cechuje go również obojętność na los innych więźniów.

Tadek był człowiekiem zlagrowanym, ponieważ z powodu długotrwałego przebywania w warunkach obozowych stracił zdolność do oceny swoich czynów.

W Tadeku budzą się jednak resztki człowieczeństwa. Podczas prac przy rozładunku zaczyna zastanawiać się nad tym, co robi. Złości się także na przybyłych do obozu ludzi. Próbuje się opamiętać i porozmawiać z kimś o tym, co czuje, jego kolega jednak również okazuje się całkowicie zlagrowany. Przemyslenia Tadeka nie robią na nim wrażenia, nie wzbudzają w nim żadnej reakcji.

W kontekście życia obozowego ważny jest również syndrom kata i ofiary. Ofiary obozu odczuwają solidarność z osobami, które je przetrzymują. Potrafią nawet pomagać prześladowcom w osiągnięciu ich celów.

Jako kontekst literacki warto przytoczyć wspomnienia Gustawa Herlinga-Grudzińskiego pisane w latach 1949–1950, wydane pod tytułem *Inny świat. Zapiski sowieckie*. W utworze tym zostaje przedstawiony człowiek zlagrowany. Słowo „łagier” odnosi się do rosyjskich obozów pracy. Człowiek zlagrowany był ofiarą działania sowieckiego systemu represji i okrutnych warunków życia w tamtejszych obozach.

Mimo różnic panujących w obozach (w łagrze przyczyną śmierci najczęściej był głód, w łagrze – wycieńczenie wynikające z ciężkiej pracy; łagry nie były również nastawione na masową eksterminację ludzi) postawa człowieka żyjącego w tego rodzaju zamknięciu nie zmieniła się. W obu przypadkach możemy mówić o jego dehumanizacji.

Inny świat Gustawa Herlinga-Grudzińskiego przedstawia sylwetki bohaterów, którzy również ulegli zlagrowaniu. Jeśli ktoś chciał przeżyć, musiał zaakceptować łagrowe warunki. Wobec tego więźniowie nierzadko decydowali się na współpracę z kadrą zarządzającą. Warto jednak podkreślić, że nawet w skrajnie niehumanitarnych warunkach pojawiają się pozytywne uczucia i prawdziwe wartości. Nie jest to świat całkowicie pozbawiony ludzkich odruchów, a każdy z nich, ze względu na okrutne realia, w jakich ma miejsce, staje się tym donioślejszy. Chociaż Sowieci czynili wszystko, co było w ich mocy, by zupełnie zagłuszyć współczucie i skłonić ludzi do wzajemnej nienawiści, nie udało im się tego do końca zrealizować. Dla niektórych spośród

uwięzionych wciąż istniała miłość (Jarosław R. i Fiodorowna), przyjaźń (Gustaw i Dimka) czy wiara (siostry zakonne).

Podsumowanie

Tadeusz Borowski przedstawia nam człowieka zlagrowanego jako osobę, która zna warunki i zasady panujące w obozie. W swoich opowiadaniach ukazuje jedynie zachowania bohaterów (metoda behawioralna), dzięki czemu wymownie egzemplifikuje dojmujące świadectwo ich przemiany i dehumanizacji. Postawa ta wiąże się z brakiem wrażliwości na krzywdy, których doznaje drugi człowiek.

Wizja przedstawiona w *Innym świecie* różni się od tej nihilistycznej, jaka pojawia się w opowiadaniach Borowskiego. Herling-Grudziński podkreślał bowiem, że człowieczeństwo może przetrwać w każdych, nawet najokrutniejszych warunkach.

Ważne pojęcia: człowiek zlagrowany, dehumanizacja, obóz koncentracyjny, wojna.

Literatura uzupełniająca:

S. Buryła, *Literatura Holokaustu – w poszukiwaniu nowych ujęć i znanych problemów*, w: *Adlojada. Ekonomia i kultura*, red. J. Brejda, D. Kacprzak, J. Madejski, B. Wolska, Szczecin 2015, s. 41–52.

Weronika Duchnowska

**MOTYW CIERPIENIA NIEZAWINIIONEGO
I JEGO ZNACZENIE DLA PRZESŁANIA UTWORU**

Omów zagadnienie na podstawie *Dżumy* Alberta Camusa.
W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Tytułowa dżuma to choroba, która dotknęła mieszkańców Oranu. Bohaterowie powieści są przedstawieni w trudnej sytuacji, jaką jest postępująca, zbierająca swoje żniwo zaraza. Pozwala to na dosłowną interpretację tytułu utworu. *Dżuma* w tym ujęciu staje się „pamiętnikiem, kroniką” – takiego określenia używa główny bohater powieści, doktor Rieux, który jest jednocześnie narratorem. W powieści obecny jest motyw niezawinionej winy i niezawinionego cierpienia.

**Rozwinięcie zagadnienia
w kontekście literacko-kulturowym**

Teza: Motyw niezawinionego cierpienia i niezawinionej winy są obecne w powieści Alberta Camusa.

Argumenty

Motyw cierpienia stanowi jedną z głównych osi całej powieści Alberta Camusa. Cierpienie jest doświadczane zarówno fizycznie (chorzy na dżumę), jaki i psychicznie (bohaterowie cierpią, gdy widzą śmierć niewinnych, zwłaszcza dzieci). Zaczynając od pierwszej ofiary: Michela, dozorca w kamienicy doktora, poprzez kolejne odbiorca poznaje okrutny przebieg choroby. Dżuma powoduje niewyobrażalne cierpienie (w powieści występują liczne opisy objawów choroby, na przykład kaszel, obecność krwawej wydzieliny, narastające trudności w oddychaniu, mdłości, wymioty, wysoka gorączka i ból głowy). Chorzy umierają w okropnych mękach, które doktor Rieux porównuje do tortur.

Egzystencjalizm to główny nurt filozoficzny, na którym opiera się powieść. Jedynym bohaterem, reprezentującym inny (teocentryczny) światopogląd, jest ojciec Paneloux. Duchowny żywi przekonanie, że dżuma to boska kara za grzechy. Zaprzecza tym samym istnieniu niezawinionego cierpienia. Zakonnik zmienia jednak zdanie, gdy staje się świadkiem śmierci niewinnego dziecka – syna sędziego Othona. Tu, wbrew przekonaniom ojca Paneloux, pojawia się wina niezawiniona, gdyż małe dziecko nie mogłoby mieć na sumieniu grzechów, za które musiałoby umrzeć w mękach.

Cierpienie niezawinione pojawia się w *Dżumie* również w postaci cierpienia psychicznego. Bohaterowie z każdym dniem stają się coraz bardziej odporni na widok fizycznego bólu, ale sami cierpią psychicznie, tęskniąc za dawnym życiem, osobami które odeszły lub są poza murami izolowanego miasta. Bohaterów dotyka cierpienie w postaci biedy i głodu, wywołanych

przez zarazę. Ofiarami nie są jedynie grzesznicy, choroba i śmierć dotyka wszystkich (egalitaryzm śmierci ujawnia się w motywie *danse macabre*).

Motyw cierpienia niezawinionego znajdziemy również w Księdze Hioba. Hiob był człowiekiem bezgranicznie oddanym Bogu. Diabeł sądził, że ludzie są wierni Stwórcy jedynie wtedy, gdy Ten obdarza ich dobrobytem, a każdy, kto zostanie dotknięty przez cierpienie, odwróci się od wiary i pobożnego stylu życia. Diabeł dostał od Boga szansę, by wystawić na próbę wiarę Hioba: w tym celu odebrał mu cały majątek, pogrążył w żalobie po zmarłych dzieciach, a ostatecznie zesłał na niego trąd. Bohater mimo chwili słabości nie stracił wiary, Bóg zaś wynagrodził mu wszystkie próby.

W powieści Camusa występuje motyw oblężenia miasta, co jest warunkowane przez czas powstania utworu. Został wydany w 1949 roku, czyli krótko po wojnie, dlatego możemy się w nim doszukiwać nawiązań do tego tragicznego wydarzenia.

Duża liczba zmarłych, masowe bezimienne groby, w których zaczęto grzebać mieszkańców Oranu, czy palenie ciał, gdy nie było dość czasu i miejsca na pochówki z ceremoniałem, mogą nawiązywać do wojny, podczas której zginęło mnóstwo osób, a masowe bezimienne groby czy skremowane ciała nie były niczym dziwnym.

Mieszkańcy zostali uwięzieni w „mieście śmierci”. Celem odizolowania Oranu było zapobieżenie rozprzestrzenieniu się choroby. Bohaterowie tęsknili za dawnym życiem i martwili się o najbliższych (dziennikarz o ukochaną, doktor o żonę).

Osoby przebywające w izolacji musiały znaleźć rozwiązania problemów dręczących całą społeczność, gdyż nie można było

liczyć na pomoc z zewnątrz. Dostęp do zewnętrznego świata był bardzo utrudniony, więc zaczęto podejmować działania niezgodne z prawem, takie jak na przykład przemyt czy wykupienie możliwości opuszczenia miasta. Nasuwa to wspomnienia z czasów wojny (oblężone miasto), kiedy to trzeba było skorzystać z nielegalnych dróg, by zdobyć coś lub przedostać się do jakiegoś miejsca.

Podsumowanie

Dżuma wiąże się z oblężonym miastem, odizolowanym, odcięty od reszty świata, i zdarzeniami, do których dochodzi w półświatku, a także odczuciami samych mieszkańców, którzy czują się w mieście jak więźniowie. Dżuma to również nierówna walka na śmierć i życie.

Ważne pojęcia: cierpienie, śmierć, wina i kara, zaraza.

Literatura uzupełniająca:

E. Scarry, *Ból. Konstruowanie i dekonstruowanie świata w obliczu cierpienia*, tłum. J. Bednarek, Warszawa 2019.

Agata Maliszewska

GROTESKOWA REINTERPRETACJA MOTYWU TAŃCA

Omów zagadnienie na podstawie *Tanga* Sławomira Mrożka.
W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Przykładowa realizacja zadania

Wprowadzenie

Tango Sławomira Mrożka to utwór łączący w sobie konwencję komedii obyczajowej oraz dramatu mieszczańskiego (nazywanego również dramatem rodzinnym).

Rozwinięcie zagadnienia w kontekście literacko-kulturowym

Teza: Groteskowe ujęcie konfliktów społeczno-politycznych za pomocą symbolicznego tańca. *Tango* jako reinterpretacja problematyki zawartej w *Weselu* Wyspiańskiego.

Argumenty

Pierwodruk *Tanga* ukazał się w 1964 roku. Po odwilży październikowej (1956) zaczęły pojawiać się represje, które skutko-

wały silnym wpływem polityki na życie codzienne i kulturalne ludzi.

Akcja utworu Sławomira Mrożka toczy się w mieszkaniu Stomila i Eleonory, które staje się areną rozstrzygania konfliktów politycznych, społecznych i moralnych.

Sławomir Mrozek, pisząc *Tango*, bez wątpienia inspirował się utworem Wyspiańskiego *Wesele*. Jest to szczególnie zauważalne w ostatnich scenach obu utworów.

U Wyspiańskiego goście weselni poruszają się monotonicznie do rytmu wygrywanego przez Chochola, natomiast w *Tangu* Mrożka przedstawiony jest taniec Edka i Eugeniusza nad zwłokami Artura.

Tematyka przedstawiana przez obu autorów żyjących w różnych epokach, wskazuje na uniwersalność poruszanego problemu. W obu utworach fundamentalnymi zagadnieniami są bezsilność jednostki (*Tango*) i narodu (*Wesele*) oraz upadek wartości (u Wyspiańskiego dotyczy on ponownie narodu dotkniętego marazmem, natomiast u Mrożka większości postaci, m.in. Ali, Stomila i Edka).

Groteskowość przejawia się w obu utworach. Sama scena tańca w porównywanych utworach zawiera elementy absurdu.

W *Weselu* Chochół – jako postać fantastyczna – usypia gości weselnych, którzy zaczynają tańczyć w takt jego muzyki. Nikt nie jest w stanie tego powstrzymać, co w szczególny sposób prezentuje postać Jaśka, który po tym, jak zrozumiał, co tak naprawdę ma miejsce, bezskutecznie próbował obudzić weselników. Powodem jego bezradności jest zgubienie powierzonego mu przez gospodarza złotego rogu – symbolu walki i ruchu narodowyzwoleńczego. Skutkiem jego postępowania jest za-

powieź klęski narodowej, wyrażona przez Chochola: „Miałeś chamię złoty róg [...] został ci się ino sznur”.

W *Tangu* ukazana na końcu scena przedstawia taniec Edka (osoby prostej, niestarannie ubranej, przebiegłej i żądnej władzy) i Eugeniusza (osoby o dobrych manierach, która tęskniła za utraconymi wartościami), odbywający się nad zwłokami Artura. Groteskowość przejawia się w tańcu dwóch mężczyzn nad zwłokami młodego chłopaka do utworu *La cumparsita*, który jest symbolem zwycięstwa ślepej, brutalnej siły nad wartościami duchowymi. Eugeniusz otwarcie gardził wartościami moralnymi Edka, lecz mimo to dał się poprowadzić w tańcu.

Samo tango – w kontekście utworu Mrożka – jest groteskowe, ponieważ przed rewolucją obyczajową uważane było za coś złego. Jego tańczenie groziło potępieniem, a kobiety, które ośmieliły się przełamać zakaz, uznawano za zepsute. Po rewolucji Mroźek przedstawia scenę, w której ten niedopuszczalny niegdyś taniec prezentuje dwóch mężczyzn. W utworze miał on być symbolem buntu pokolenia Stomila i Eleonory, jednak ostatecznie stał się symbolem zniewolenia – początkowo domowników, a następnie całego społeczeństwa (podobnie jak w przypadku tańca Chochola w *Weselu*).

Podsumowanie

Tango Sławomira Mrożka jest reinterpretacją motywu tańca z utworu Stanisława Wyspiańskiego. Ukazuje ono upadek wartości, problemy polityczne i społeczno-obyczajowe. Taniec jest błędnym kołem, w którym zatracone zostały wszystkie ważne dla ludzi wartości, oraz zapowiedzią nadchodzącej klęski narodowej.

Ważne pojęcia: groteska, komedia obyczajowa, moralność, re-interpretacja, taniec.

Literatura uzupełniająca:

E. Sidoruk, *Antropologia i groteska w dziełach Sławomira Mrożka*, Białystok 1995.

INDEKS NAZWISK

- BACHÓRZ Józef 74
BANAŚ-KORNIAK Teresa 36
BEDNAREK Joanna 88
BERGMAN Ingmar 18
BOROWSKI Tadeusz 82, 84
BREJDAK Jaromir 84
BURYŁA Sławomir 84
- CAMUS Albert 85, 86, 87
CHARYTONIUK-MICHIEJ Grażyna 48
CHODKOWSKI Robert Roman 28
CHOJNOWSKA-SZYMAŃSKA Anna 39
- DOSTOJEWSKI Fiodor 77, 78, 80
- FREDRO Aleksander 65, 66
- GEMRA Anna 59
GŁOWIŃSKI Michał 74
GOCŁOWSKA Ewa 23
- HERLING-GRUDZIŃSKI Gustaw 83, 84
- JANION Maria 64
- KACPRZAK Dariusz 84
KIELISZEK Zdzisław 23
KOCHANOWSKI Jan 38, 39, 41, 42, 43

KOROTKICH Krzysztof 20
KRASIŃSKI Zygmunt 35
KRZYWY Roman 43
KRZYŻANOWSKI Julian 48

LEWANDOWICZ Janusz 31

ŁAWSKI Jarosław 20

MADEJSKI Jerzy 84
MEMLING Hans 18
MICKIEWICZ Adam 39, 42, 46, 47, 48, 55, 56, 62, 66, 79
MIŁOSZ Czesław 19
MROŻEK Sławomir 89, 90, 91, 92

NAŁKOWSKA Zofia 57, 58, 59

PAWLISZYN Mirosław 80
PRUS Bolesław 69, 71, 73, 75, 76
PRZYBYLSKI Ryszard 51

SCARRY Elaine 88
SIDORUK Elżbieta 92
SŁOWACKI Juliusz 57, 58, 59, 61
SOFOKLES 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 76
STEFANOWSKA Zofia 56
STUHLIK-SUROWIAK Beata 36
SZTURC Włodzimierz 67
SZWEYKOWSKI Zygmunt 76

WOJCIECHOWSKI Ryszard 48
WOLSKA Beata Małgorzata 84
WYSPIAŃSKI Stanisław 50, 66, 67, 89, 90, 91

ŻEROMSKI Stefan 72
ŻMIGRODZKA Maria 64

białostocka
kolekcja
filologiczna

**białostocka
kolekcja
filologiczna** | studia

Rada Naukowa serii Białostocka Kolekcja Filologiczna

Jolanta Doschek | Zofia Abramowicz | Edward Jakiel | Jarosław Klejnocki
Irena Szczepankowska | Krzysztof Korotkich | Aleksander Nawarecki
Anna Szóstak | Jolanta Sztachelska | Włodzimierz Szturc | Violetta Wejs-
-Milewska

Zespół redakcyjny serii Białostocka Kolekcja Filologiczna

Ewa Gorlewska (sekretarz) | Elżbieta Jurkowska | Krzysztof Korotkich (redaktor
naczelny) | Patrycja Lasota | Teresa Radziejewicz | Dominika Skreczko
Kamil Szoda | Karol Zimnoch